

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Specifika výchovy v sociálně slabých rodinách

Diplomová práce

Autor: **Bc. Petra Režná**
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Iva Bartošová
Oponent práce: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor:	Petra Režná
Studium:	P18P0640
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Specifika výchovy v sociálně slabých rodinách
Název diplomové práce AJ:	Specifics of upbringing in socially disadvantaged families

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá specifiky výchovy v sociálně slabých rodinách. V teoretické části rozebírá téma rodiny, jejich funkcí a poruch, dále řeší výchovné styly a jejich dopad na život jedince. Zabývá se i sociálně - právní ochranou dítěte a sociální prací s rodinou. Empirická část je tvořena pomocí metody kvantitativního výzkumu s využitím dotazníkového šetření. Respondenty jsou členové sociálně slabých rodin z Pardubického kraje. Cílem diplomové práce je zjistit jestli se stav rodiny odráží ve výchově dětí a zda se daná výchova odlišuje od výchovy v běžných rodinách.

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. Sanace rodiny. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011, 151 s. ISBN 978-80-262-0031-4. EDDY, William A. Don't alienate the kids!: raising resilient children while avoiding high-conflict divorce. Scottsdale: High conflict institute, 2010, 333 s. ISBN 978-1-936268-03-0. MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6. MATOUŠEK, Oldřich. Metody a řízení sociální práce. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0213-4. NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. Sociálně-právní ochrana dětí. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 256 s. ISBN 978-80-86723-77-8.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Iva Bartošová
Oponent:	Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	6.11.2014

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením Mgr. Ivy Bartošové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne .....

.....

Ráda bych poděkovala Mgr. Ivě Bartošové za odborné rady a vedení mé práce. Děkuji také pracovnícím Odboru sociálních věcí za pomoc se sběrem dat pro empirickou část práce.

Anotace

REŽNÁ, Petra. *Specifika výchovy v sociálně slabých rodinách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 72 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá specifiky výchovy v sociálně slabých rodinách. V teoretické části práce definuje rodinu, rozebírá její současnou podobu a důležitost matky, otce a sourozenců v životě dítěte. V souvislosti s výchovou se zabývá determinantami jako je věk nebo vzdělání rodičů a moderními výchovnými metodami. Klíčovou je však kapitola o sociální práci s rodinou. Empirická část práce je založena na vlastním kvantitativním výzkumném šetření s využitím metody dotazníku. Respondenty jsou rodiče z Pardubického kraje. Rodiny, ve kterých žijí, jsou pro účely výzkumu rozděleny na funkční a sociálně slabé. Cílem šetření je shromáždit dostatek informací o výchově v sociálně slabých a funkčních v rodinách a z těchto informací vyvodit dopad aplikované výchovy na život dětí.

Klíčová slova

výchova, rodina, dávky, příspěvky, sociální práce

Abstract

REŽNÁ, Petra. *Specifics of upbringing in socially disadvantaged families*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 72 pp. Diploma Degree Thesis.

This diploma thesis deals with specifics of upbringing in socially disadvantaged families. In theoretical section defines concept family, its present form and importance of mother, father and siblings in child's life. In connection with upbringing deals with determinants as parents' age or education and modern methods of upbringing. The most important chapter is chapter about social work with family. Part of research is based on quantitative collection of data using questionnaire. Respondents are parents living in Pardubice region, who are separated into two research groups – functional and socially disadvantaged families. Thesis aims to gather informations about upbringing in both types of families and deduces impact on children.

Keywords

upbringing, family, benefits, allowance, social work

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu a rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: .....

Podpis studenta: .....

Obsah

Úvod	10
1. Rodina jako hlavní výchovný činitel.....	11
1.1. Definice a dělení současné české rodiny	11
1.2. Rodičovství	13
1.3. Sourozenectví.....	14
1.4. Děti v náhradní péči	15
1.4.1. Děti v péči příbuzných.....	16
1.4.2. Svěření do péče jiné fyzické osoby	17
1.4.3. Pěstounská péče	17
1.4.4. Poručenství.....	18
1.4.5. Osvojení.....	19
2. Výchova v rodině	19
2.1. Výchovné styly.....	20
2.2. Výchovné nástroje.....	22
2.2.1. Odměny	22
2.2.2. Tresty.....	23
2.3. Determinanty výchovy	25
2.4. Současné trendy	27
3. Sociální práce s rodinou	29
3.1. Sanace a služby pro rodinu	29
3.2. Systém sociálního zabezpečení.....	32
3.2.1. Systém sociálního pojištění	33
3.2.2. Systém státní sociální podpory	34
3.2.3. Sociální pomoc.....	35
3.3. Sociálně-právní ochrana dětí.....	37
4. Vlastní empirické šetření	41

4.1. Cíl empirického šetření.....	41
4.2. Výzkumný problém a hypotézy	42
4.3. Výzkumná metoda.....	43
4.4. Cílová skupina zkoumání	44
4.5. Vyhodnocení výsledků	46
Závěr	55
Seznam použité literatury a pramenů	57
Seznam použitých internetových zdrojů.....	60
Seznam příloh.....	62
Příloha č. 1 Dotazník.....	62
Příloha č. 2 Výsledky výzkumného šetření v absolutních číslech a procentech	67

Úvod

Diplomová práce s názvem *Specifika výchovy v sociálně slabých rodinách* se zabývá velmi aktuální tematikou. Dnešní společnost je orientována materiálně a výkonově. Většina věcí každodenní spotřeby a každodenních činností je závislá na finančních prostředcích a vlivem procesu otevírání sociálních nůžek přibývá rodin, které nemají dostatek finančních prostředků pro zajištění plnohodnotného žití.

Cílem práce je s oporou o analýzu odborné literatury a vlastní empirické šetření postihnout rozdíly ve výchově dětí v sociálně slabých rodinách oproti rodinám funkčním a zhodnotit dopad těchto rozdílů na život dítěte. K tomu je stanoven relační výzkumný problém. Práce je teoreticko – empirického charakteru, přičemž je využita především metoda komparace, analogie a dotazování.

V teoretické části diplomové práce je první kapitola věnována rodině, a to kvůli základnímu ukotvení tématu. Hlavní zřetel je dán na její současnou podobu a vzájemné interní vztahy. Navazuje kapitola o výchově, která je hlavním tématem práce. Zabýváme se výchovnými styly a nástroji, jejichž míra uplatňování je jedním ze zkoumaných faktorů ve výzkumné části. Věnujeme se také pozitivnímu rodičovstvím a dalším současným trendům ve výchově, u nichž je otázkou zda jsou efektivní a ne příliš laxní. Vzhledem k charakteru sociálně slabé rodiny je poslední teoretická kapitola věnována sociální práci s rodinou. V souvislosti s ní definujeme sanaci rodiny a další sociální služby, které jsou určeny pro rodiny v tíživých situacích. Klíčovým tématem jsou pak sociální dávky a příspěvky, které rodinám pomáhají udržet tempo s dobou zaměřenou na peníze.

Empirickou část tvoří vlastní výzkumné šetření prováděné prostřednictvím dotazníků vlastní tvorby. Respondenty jsou rodiče z funkčních a ze sociálně slabých rodin v celkovém počtu 100. Jejich rozložení je vyrovnané. Cílem empirické části je shromáždit dostatek informací o výchově v sociálně slabých rodinách a v rodinách funkčních a z těchto informací vyvodit dopad výchovy na život dětí. K vyhodnocení byl definován výzkumný problém *Jaký je vztah mezi finanční situací rodiny a životem a chováním dítěte?*

1. Rodina jako hlavní výchovný činitel

Pojem všem známý a blízký. Každý z nějaké rodiny pochází a většina lidí zakládá svou vlastní. Je to sociální prostor, ve kterém jsou nejpevnější citové vazby, pokrevní pouto i dlouhodobá péče a interakce. Ať už je to původem vědomé či nevědomé, rodina jedince utváří a to nejen ve směru od rodičů k dětem, ale i od dětí k rodičům. Správně fungující láskyplná rodina je základem společnosti a základním předpokladem šťastného života dítěte. Proto si dále představíme tuto malou sociální skupinu blíže a to především se zaměřením na funkce rodin, rodičovství a sourozenectví.

1.1. Definice a dělení současné české rodiny

Rodina je hlavní jednotkou a základním kamenem společnosti. Kolář (2012, s. 118) uvádí, že je to institucionalizovaný útvar nejméně tří osob, mezi kterými jsou rodičovské a partnerské či manželské vazby. Základem je vždy dyadický pár (muž a žena), který vychovává nejméně jedno dítě – rodina je tedy minimálně dvougenerační. Jinak pojatou definici nalezneme u Výrosta a Slaměníka (1998, s. 304), kteří o rodině uvažují jako o prostředí, kde vládne potřeba socializace a jedinci jsou tak předávány společensky uznávané hodnoty a normy chování. Zároveň se učí typickému rozdělení rolí mužského a ženského světa a z nich vyplývajících možností a povinností. Nabyté dovednosti jsou v rodině okamžitě aplikovány a dítě se tak ujišťuje o správnosti svého jednání.

V současné době se pojem rodina stává problematickým, protože dnešní uspořádání a fungování se značně liší od tradičního pojetí. Kraus (2015, s. 98 – 104) popisuje hlavní proměny rodinného života. Mezi demografické změny řadí posunutí věkové hranice, kdy muži a ženy uzavírají sňatky a kdy si pořizují první dítě. Čím dál častěji ale nastává situace, kdy partneři žijí „na hromádce“ a jsou bezdětní. Dítě může být vnímáno jako přepych, protože z ekonomického hlediska je mít dítě velmi nákladné a především ženě to komplikuje uplatnění na trhu práce. Další změnou je demokratizace, která značí posunutí a přeměnu vztahů nejen na úrovni rodič – rodič, ale také mezi rodiči a dětmi. Dnešní vztahy jsou výrazně přátelštější a tolerantnější než v dobách, kdy děti svým rodičům vykaly. Způsobeno je to emancipačními snahami žen, jejich vzdělaností a kvalifikovaností, které byly dříve opomíjeny. Jako dezintegraci Kraus popisuje stav, kdy členové rodiny žijí spíše vedle sebe, než spolu. Domov je pak

spíše průchozím prostorem, kde se jedinci mívají a nemají tak dostatek příležitostí sdílet spolu své problémy a radosti. Vliv to má nejvíce na děti předškolního věku, které tak mají málo příležitostí k přebírání hodnot, norem chování a vytyčování hranic i vlastní identity.

Také Matoušek (2008, s. 181 – 182) uvažuje nad proměnou rodiny do její postmoderní podoby a píše, že rodiny už nejsou zakládány z důvodu reprodukce nýbrž uspokojení citových potřeb. Nejde však o citové potřeby rodiny jako celku, ale o potřeby rodičů, kteří tak upevňují svůj vztah a posouvají ho na další metu. Stabilita rodin je tedy dána silou citů, které chtě nechtě časem mění svou podobu nebo ztrácí na intenzitě.

Vlivem těchto změn se stala rodina velmi křehkou institucí, která nemá tak pevné kořeny jak tomu bylo v dobách předešlých. Rozvod je dnes vnímán jako téměř nevyhnutelný milník partnerského života a není divu, když je rodina tolik ovlivňována. Vnitřním vlivem je její ne/funkčnost a vnitřní vztahy. Vlivy přicházející z venku jsou například nezaměstnanost a následná chudoba spojená s růstem cen, zdravotní omezení či postižení člena rodiny (Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, 2007).

I přes nejistou stabilitu a podobu, kterou současná rodina má, existují základní funkce, které má plnit. Podle Havlíka a Koti (2007, s. 68 – 73) jsou to funkce:

- biologická a reprodukční (včetně ochranné),
- emocionální,
- ekonomická,
- socializační a výchovná.

Podle plnění těchto funkcí rozlišujeme rodinu funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční. Dunovský (1986, s. 28) popisuje jednotlivé typy následovně:

- funkční – plní všechny funkce a zajišťuje tak řádný vývoj dítěte,
- problémová – má jisté problémy s některou z funkcí, ale zvládá je řešit,
- dysfunkční – má výrazné problémy s některou funkcí nebo se všemi z nich, které není schopna řešit a ohrožuje tak jedince,
- afunkční – neplní své základní funkce, dítěti škodí a ohrožuje jeho existenci.

S ohledem na děti je již zmíněné dělení pravděpodobně nejpodstatnější. Velký vliv má však také faktor kompletnosti, kdy Jandourek (2007, s. 207) jako úplnou rodinu

popisuje tu, ve které jsou matka, otec i jejich děti společně. Pokud jeden z rodičů chybí, jde o rodinu neúplnou. Někdy se o takovém stavu hovoří, i pokud je pár bezdětný.

Pro úplnost rodinu rozdělíme také dle jejího uspořádání a to na rodinu primární, do které se jedinec rodí a sekundární, kterou sám zakládá. Z hlediska množství členů a generací oddělujeme typ nukleární zahrnující rodiče a děti žijící ve společné domácnosti a typ rozšířené rodiny, do které zahrnujeme i prarodiče a sourozence se svými partnery (Giddens, 1999, s. 156 – 157).

1.2. Rodičovství

Kolář (2012, s. 117) definuje rodiče jako manželský pár (v dnešní době i jako partnerský nesezdaný pár), který porozením dítěte/dětí získává novou společenskou roli, se kterou se pojí legislativně i morálně dané povinnosti. Zpravidla jsou rodičem otec i matka, kteří dítěti zprostředkovávají naplnění základních životních potřeb, mezi které patří především ty fyziologické a potřeba lásky a bezpečí. V tomto procesu sehrává každý z partnerů svou nezastupitelnou roli.

Sobotková polemizuje, který z rodičů je více zodpovědný za socializaci dítěte. Nabízí se myšlenka, že u chlapců jde o otce a u děvčat o matku. Ve výsledku je však tento výběr na dítěti a jen ono samo si podvědomě určí rodiče, který na něho bude mít větší vliv (Sobotková, 2001, s. 133).

Mezi rolí otce a matky můžeme pozorovat jisté rozdíly. Logicky můžeme vyvodit, že matky předávají spíše um domácích prací, laskavosti, ženskosti, péče o tělo, hygieny apod. Také bývají mírnější a hodnější. Oproti tomu otcové učí technickým věcem, sportu, jednání v partách, lumpárnám atd. Jejich přístup je více autoritativní a přísný. Novák (2013, s. 53) uvádí, že možnost identifikovat se s otcem je základem pro přijetí vlastní mužnosti a maskulinity. Od tohoto faktu můžeme vyvodit stejnou situaci u žen. Dále píše, že děti bez otce (nezávisí na pohlaví dítěte) bývají plačtivější, závislejší, bojácnější a v dospívání si tento nedostatek mohou kompenzovat naopak zvýšenou agresivitou. Carterová ([online], 2008) doplňuje, že takové děti mají i horší výkony ve škole nebo práci, hůře si hledají přátele, se kterými neumí řádně udržovat vztahy a jsou náchylnější k rizikovému chování.

Přesto jsou otcové z výchovy v prvních letech dítěte odsouváni do pozadí. Výzkum Matějčka a Topičové ukazuje, že ve vzorku 220 zkoumaných rodin je otec jako hlavní výchovný činitel (nejdůležitější) zastoupen jen v 6 % případů. V pořadí za matkou je ve 44 %, ale zároveň 43 % matek uvádí, že otec nemá jakýkoliv výchovný

vliv. Z kompletního porovnání výsledků vychází, že otcové stojí v pomyslném pořadí až za babičkami (Matějček, 1992, s. 51 – 57).

I přes nepopíratelnou potřebu aktivního rodičovství a jeho přínos pro dítě nalezneme ve společnosti nemálo párů, které svou rodičovskou roli zastat neumí. V takových případech hovoříme o poruchách rodičovství, které můžeme přiblížit následovně:

- rodiče se o dítě starat nechtějí a upřednostňují své vlastní zájmy a pohodlí, vůči dítěti projevují nezájem nebo ho dokonce opouštějí,
- rodiče se o dítě starat nemohou, což je způsobeno nejčastěji dlouhodobou nemocí či nařízeným výkonem trestu odnětí svobody,
- rodiče se o dítě starat neumějí kvůli vlastní nevyzrálosti, nezodpovědnosti,
- rodiče se o dítě starají hyperprotektivně a tím mu nepředávají potřebné vzorce chování (Šulová, 2004, s. 128 – 130).

1.3. Sourozenectví

Vedle rodičů jsou sourozenci nejvlivnějšími osobami v jedincově životě. Právě od nich přejímá v rodině uznávané chování a hodnoty. Sourozence se snaží napodobovat, vyrovnat se jim, či s nimi jen vycházet. Zkrátka většinu dětství prožijí společně a ovlivňují tak své životy více, než se běžně předpokládá. Zároveň vzájemný vztah sourozenců je první příležitostí naučit se přistupovat k někomu jako rovný k rovnému, což je později využito u prvních kamarádů a později spolužáků (Kubička, 1963, s. 36 – 37).

Se vztahy souvisí sourozenecké konstelace, neboli sourozenecké postavení s ohledem na pořadí, ve kterém děti přicházejí na svět, a na věkové rozdíly mezi nimi. Teorie vychází z psychologie A. Adlera a poukazuje na skutečnost, že všichni prvorození vykazují podobné znaky chování. Stejně tak například druhorození či jedináčci (Čapek, Čapková, 2010, s. 36).

Značnou roli v konstelacích hrají rodiče, kteří svým přístupem děti a jejich vzájemné působení ovlivňují. Čapek a Čapková (2010, s. 37 – 49) však uvádí základní rysy jednotlivých typů, které by se měly odrážet ve všech rodinách.

- Prvorozené děti jsou zvyklé na maximální péči rodičů i prarodičů. Dávají si vysoké cíle a jsou spolehliví a zásadoví, což je způsobeno faktem, že veškeré jejich chování je kontrolováno a v ideálním případě chváleno,

což je z jejich hlediska žádoucí. S příchodem sourozence se vyrovnávají těžce a dlouho.

- U druhorozených dětí je významným faktorem fakt, zda jsou stejného či odlišného pohlaví oproti sourozenci. Podle toho se projevuje náklonnost, podpora a pochopení. Ve všech případech mají druhorozené děti potřebu vyrovnat se sourozencům, což může působit jako soupeření a stahování pozornosti na sebe. S příchodem tohoto dítěte získává starší bratr nebo sestra novou životní roli příležitostného rodiče.
- Prostřední děti jsou opomíjeny, protože nejsou ani natolik zodpovědní a šikovní jako nejstarší a zároveň nepotřebují tolik času a pomoci jako nejmladší. Často nemají dost privilegií, aby si připadaly důležité, a zároveň jim není odpouštěno tolik chyb, kolik by si zasloužily. Takový přístup z nich buduje vyjednávače a samostatné jedince.
- Nejmladší děti bývají ochuzené o úžas a chválu svých rodičů, protože vše, co mohou dokázat, už dokázali jeho sourozenci. Proto se nejmladší snaží být hvězdou kolektivu, usměvavým, šikovným, hravým dítětem, čímž si přitahují pozornost okolí. Pokud tak neuspějí, přejdou od dobrého chování ke špatnému. I přes stárnutí bývají rodinou vnímány napořád jako malé.
- Jedináčci vykazují velmi podobné rysy jako prvorození. Ovlivňuje je přístup rodičů pramenící ze skutečnosti, zda pro dítě udělají první i poslední a rozmazlují, či zda mu vytyčili jasné hranice a promítají si do něho vlastní neukojené sny a potřeby.

1.4. Děti v náhradní péči

Důsledkem nešťastných náhod nebo z podstaty přístupu rodičů nastávají takové situace, kdy je nutné umístit dítě do náhradní rodiny. Ačkoliv je to pro všechny zúčastněné, a pro dítě obzvlášť, náročná a nepříjemná situace, je třeba rychlého jednání. Každé dítě si zaslouží kvalitní výchovu a svou funkční rodinu bez ohledu na to, zda je či není biologická.

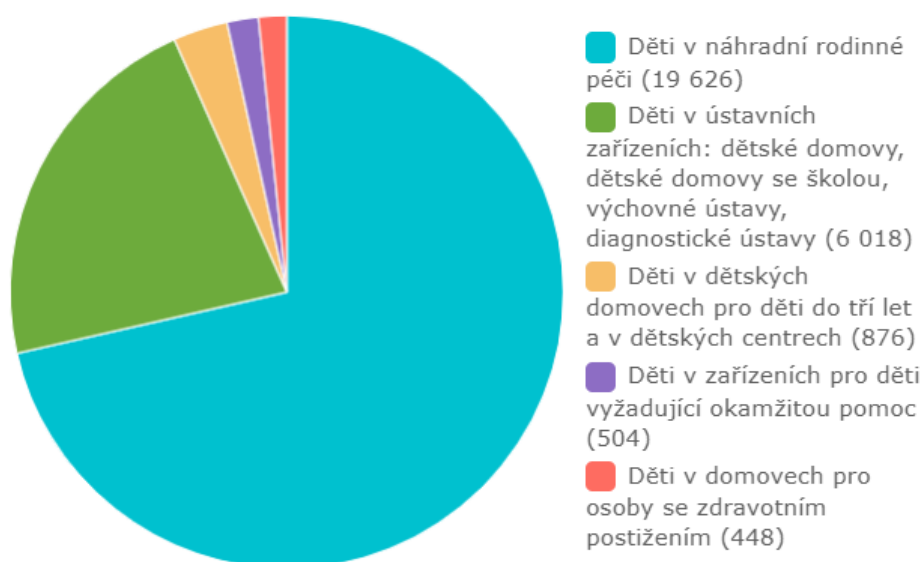
K definování náhradní výchovné péče využijeme slova Matouška (2003, s. 115 – 116), který píše, že označuje náhradu rodiny u dětí, které nemají vlastní funkční biologické rodiče. Rozděluje ji na péči ústavní, zprostředkovanou například kojeneckými ústavami a dětskými domovy, a na péči rodinnou. Ta se uskutečňuje skrze

adoptivní rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby, poručenství a pěstounství. V této práci se budeme věnovat především formě rodinné.

Důvodů pro nutné nařízení náhradní péče je několik. Mezi hlavní patří smrt nebo nemoc rodičů, závislostní chování rodičů a (z něho plynoucí) neschopnost vykonávat péči o dítě či v případech páchání násilí na dítěti.

Z následujícího grafu můžeme vyčíst, že v náhradní rodinné péči (jakékoliv formě) žije téměř 20 000 dětí. V celém grafu je to největší položka, což hodnotím velmi pozitivně, protože ústavní výchova (kterou zastupují ostatní políčka) dítěti nemůže plně zprostředkovat vše, co potřebuje.

Počet dětí žijících mimo svou biologickou rodinu

Obrázek 1: Počet dětí žijících mimo svou biologickou rodinu

Zdroj: Virtuální knihovna NRP [online], 2019

1.4.1. Děti v péči příbuzných

Když nastane situace, kdy dítěti jeho primární nukleární rodina více ubližuje, než prospívá, pravděpodobně první co vyvstane na mysl, je pomoc prarodiče či jiného příbuzného. Velikým pozitivem v takovém případě je již existující citová vazba a vzájemné znání se, což usnadňuje aklimatizaci dítěte v nové skupině. Příbuzný je v občanském zákoníku označen jako osoba blízká a to buď v přímé linii (sourozenec, prarodič) nebo i v širší rodině (teta, strýc, bratranec,...). Blízkou je také osoba, která

s dítětem žije (a žila) ve společné domácnosti (např. švagr) nebo osoba, se kterou má a před danou událostí již mělo vytvořený blízký citový vztah (Nadační fond J&T [online], 2014).

Péče prarodičů a příbuzných není pod takovýmto názvem v legislativě známa. Zprostředkovává se skrze svěření do péče jiné fyzické osoby, poručnictví nebo pěstounství. Tyto formy výchovy si představíme v následujících podkapitolách společně s adopcí, která však mezi příbuznými v přímé linii není možná (Nadační fond J&T [online], 2014).

1.4.2. Svěření do péče jiné fyzické osoby

Forma náhradní rodinné péče upravená občanským zákoníkem, který stanovuje, že dítě je svěřeno do péče jiné osoby, pokud o něj nemůže řádně pečovat jeden z rodičů ani poručník. Při výběru vhodné osoby mají přednost prarodiče a jiní příbuzní, ledaže by to bylo pro dítě nežádoucí. Vybraná osoba musí s ustanovením souhlasit. Zároveň má tato forma (stejně jako všechny následující) vždy přednost před ústavní péčí.

O rozsahu práv a povinností osoby, které je dítě svěřeno, rozhoduje svým rozhodnutím soud. Rodičovská odpovědnost zůstává rodičům spolu s vyživovací povinností, kdy je dle jejich možností a schopností vyměřena přiměřená výše výživného. S touto částkou je oprávněna dle potřeb dítěte manipulovat pečující osoba. (MPSV [online], 2019).

Svěření do péče vzniká i zaniká rozhodnutím soudu. Na soužití pečující osoby a dítěte dohlíží orgán sociálně-právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD), který nejprve po 3 měsících, dále po 6 měsících rodinu navštěvuje (Nadační fond J&T [online], 2014).

1.4.3. Pěstounská péče

Forma péče, která je také možná pouze v případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník. Při soudním rozhodnutí ve věci stanovení pěstouna/pěstounů mají přednost prarodiče a příbuzní, ledaže by to bylo pro dítě nežádoucí nebo by příbuzní pěstounství nepřijali. Jedná se o dočasnou náhradní péči, která trvá pouze po dobu trvání překážky v péči rodičů. Ti následně mohou požádat o navrácení dítěte do osobní péče.

Při trvání pěstounské péče mají rodiče všechna rodičovská práva a povinnosti, vyjma těch, která soud přizná pěstounovi. Po celou dobu mají rodiče právo na informace o dítěti a na osobní kontakt s ním. Pěstoun je povinen umožnit kontakt rodičů

s dítětem a podněcovat jejich vzájemný vztah. Je povinen a oprávněn rozhodovat v běžných věcech a spravovat jedincovo jmění. Nemá však vyživovací povinnost. Další práva a povinnosti detailně upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Péče vzniká pouze rozhodnutím soudu. Zaniká rozhodnutím soudu, na základě připravenosti rodičů nebo žádosti pěstouna. Vždy zaniká také dosažením zletilosti dítěte (MPSV [online], 2019).

Ačkoliv vyživovací povinnost zůstává rodičům, pěstoun má v souvislosti s péčí o dítě jisté náklady. Vzniká mu nárok na dávky pěstounské péče ze systému státní sociální podpory, a to příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a odměnu pěstouna (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře).

1.4.4. Poručenství

K poručenství dochází v situaci, kdy není osoba, která by vůči dítěti zastávala rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Jedná se o situace, kdy oba rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti či jim byla odpovědnost omezena, případně pokud jsou rodiče nezletilí.

Rodiče mohou určit, kdo bude poručníkem dítěte. Pokud tak neučiní, nejvhodnějším kandidátem je příbuzný nebo osoba blízká, ti však mohou, stejně jako osoba doporučená, funkci odmítnout. Pokud se nenajde nikdo vhodný, přebírá odpovědnost orgán sociálně-právní ochrany dítěte. Jedná se však pouze o právní zastupování dítěte a péči o něj dostává na starosti vybrané ústavní zařízení.

Poručník, který o dítě řádně pečuje, má všechna práva a povinnosti jako by byl jeho rodičem, vyjma vyživovací povinnosti. Rozhodovat smí jen v běžných záležitostech, ostatní rozhodnutí jsou schvalována soudem. Soudu pravidelně dokládá zprávy o vývoji poručence a jeho účtech, které mu spravuje. V případě řádné osobní péče zabezpečují dítě i poručníka dávky pěstounské péče.

Poručenství vzniká rozhodnutím soudu. Zaniká v momentě, kdy nabude alespoň jeden z rodičů rodičovské odpovědnosti, nebo když dítě nabude svéprávnosti. Stejně tak pokud je soudním rozhodnutím poručník odvolán či zemře. Dítě může být i osvojeno, čímž poručenství také končí (MPSV [online], 2019).

1.4.5. Osvojení

Legislativně nejsložitější forma náhradní rodinné péče, jinak zvaná adopce. V tomto případě vzniká mezi osvojitelem a osvojencem skutečný právní vztah rodič – dítě zahrnující plnou rodičovskou odpovědnost. Osvojitel je povinen dítěti přiznat skutečnost osvojení v čase, který uzná vzhledem k psychické stránce dítěte za vhodný, nejdéle však do nástupu na ZŠ (zahájení povinné školní docházky).

Osvojitelé jsou na matrice zapsáni jako rodiče a dítě získává jejich příjmení. Osvojitelem se může stát zletilá svéprávná osoba, které nebrání její zdravotní stav v péči o dítě, a která má vůči dítěti přiměřený věk (zpravidla rozdíl alespoň 16 let). Jak již bylo uvedeno, tato náhradní péče není možná mezi příbuznými v přímé linii a sourozenci.

K osvojení nemůže dojít bez souhlasu dítěte, jeho rodičů (nebo jiných odpovědných osob) a partnera budoucího osvojitele. Za dítě mladší 12ti let dává souhlas jeho opatrovník nebo státem zplnomocněný orgán (OSPOD), dítě starší uvedené hranice musí s osvojením souhlasit samo. Matka dítěte může udělit souhlas nejdříve 6 týdnů po narození dítěte, otec nejdříve v den narození dítěte. Udělování souhlasů má jisté výjimky v závislosti na rodičovskou odpovědnost, svéprávnost a zájem o dítě.

Adoptivní péče vzniká rozhodnutím soudu. Soudním verdiktem může také zaniknout a to na žádost osvojence nebo osvojitele, ne však později než po 3 letech od vzniku vztahu (MPSV [online], 2019).

Osvojení je nejžádanější formou náhradní péče. Páry, které nemohou mít vlastní děti, si tak mohou vychovat adoptované dítě skutečně jako své vlastní. Mnohdy však mají vysoké požadavky, většinou aby dítě bylo stejného etnika, zdravé a co nejmladší. Takových je v ústavech minimum a proto musí páry na vytoužené dítě čekat. Zároveň se tím neřeší situace, kdy děti handicapované či jiné rasy stráví celé dětství v ústavní péči.

2. Výchova v rodině

Vzhledem k proměně společnosti a s ní spojené proměně rodiny, kterou jsme zmiňovali na začátku první kapitoly, ubývají na významu tradiční funkce rodiny. Mezi ty, které stabilně přetrvávají, však patří funkce výchovná. Kolář definuje výchovu jako „...záměrné cílevědomé jednání, jehož smyslem je optimální rozvoj člověka,

optimalizace člověka, osobnosti, dosažení pozitivních změn v osobnosti.“ (Kolář, 2012, s. 163)

Jiný pohled zaujímají psychologové, kteří tvrdí, že nejvíce vychováváme, když zrovna nevychováme. Čili pokud rodiče děti cílevědomě aktivně řídí, vytyčují jim striktně dané hranice, používají často tresty i odměny, výsledek se nakonec míjí s cílem. Naopak pokud se sami v běžném životě chovají řádně a podle uznávaných norem, automaticky takové chování přenášejí na své děti. Obzvláště velký vliv má na děti chování rodičů v situacích, které nejsou na denním pořádku, tudíž v momentech stresu, krizí, potíží (Říčan, 2013, s. 11 – 14). Tvrzení doplňuje Kubíčková (2011, s. 8), která uvádí, že děti jsou takové, jaké je vnímáme. Tudíž pokud na ně nahlížíme jako na nevychované fracky, může se snadno stát, že takovými skutečně budou.

Sychrová (2015, s. 44) zmiňuje, že dříve byla výchova pokládána za rodičovskou povinnost s cílem mít děti slušné. Oproti tomu dnes je vnímán spíše úspěch, kterým je možno se ve společnosti chlubit, a na rodičovství a výchovu je nahlíženo spíše jako na odpovědnost za slávu. Se současnou rodinnou politikou a politikou zaměstnanosti také souvisí skutečnost, že značnou část výchovy nyní přebírají instituce (především školy). Přesto jsou rodiče prvním a nejvýznamnějším socializačním činitelem jedince a a-priory dítě bezprostředně vychovávají.

2.1. Výchovné styly

Podle vzájemného přístupu rodičů a dětí, množství užívaných odměn a trestů, zásahů do rozhodování či míry dozoru rozlišujeme tři výchovné styly, které se v praxi prolínají. Pro tuto práci jsme vybrali definování dle Čapka a Čapkové (2010, s. 10 – 16).

Autoritativní styl je postaven na moci rodiče, který jedná jako vládce. Dítě má jasně daná pravidla a řád a při odchýlení je trestáno. Tresty jsou jak psychické, tak fyzické povahy a dítě často zesměšňuje i veřejně. Odměny jsou naopak používány zřídka, na podporu dobrého chování. Míra dohledu je vysoká a rodič rozhoduje o většině věcí a to s úmyslem, že dělá pro dítě to nejlepší. Výsledkem tak bývá nízké sebevědomí korespondující s nezdravou podřízeností vůči autoritám. Jedinec neumí rozhodovat sám za sebe a špatně nese následky špatného rozhodnutí.

Liberální styl je definován volností. Děti nemají povinnosti, hranice, pravidla. Mohou dělat vše co chtějí, kdy a kde chtějí, i když je to společensky nepřijatelné. Rodiče dětem vymetají cestičky životem, připravují věci, řeší problémy. Odměny jsou využívány častěji než tresty. Důsledkem je nezdravé sebevědomí a sobectví, se kterým

jedinec v reálném světě brzy narazí. Taktéž nejsou osvojeny adekvátní reakce a chování odpovídající společenským rolím, čímž se následně jedinci komplikuje existence v sociálních skupinách i později na trhu práce.

Demokratická výchova je založena na povzbuzování a podporování dítěte v tom, aby se systémem pokus – omyl naučilo jednat a případně nést důsledky svých chyb. Rodič s dítětem jedná jako rovný s rovným a je mu spíše průvodcem než vychovatelem. Klíčovou je zde komunikace. Odměny ani tresty nejsou vyloučeny, ale jsou zastoupeny v adekvátní míře. Z jedince tak vyrůstá osobnost společensky odpovědná, realisticky smýšlející a samostatná. Často umí pracovat v týmu i samostatně a rozhodovat s ohledem na sebe i na ostatní.

V jednotlivých stylech můžeme pozorovat různou míru požadavků na dítě. Kubička (1963, s. 46 – 50) upozorňuje, že pro optimální vývoj je důležitá přiměřenost požadavků. Tedy taková míra, která je o něco vyšší než dítě může zvládnout, aby bylo motivováno, ale zároveň ne příliš vysoká, aby mohla způsobit frustraci z nedosažení cíle. Pro dosažení ideální míry Kubička zmiňuje základní pravidla. Požadavky mají být:

- přiměřené věku dítěte,
- v souladu s individuálními vlastnostmi dítěte,
- připravující dítě na život mimo rodinu,
- sledující dlouhodobé cíle,
- kladeny postupně, aby na sebe navazovaly.

Matějček (1992, s. 60 – 64) nedefinuje výchovné styly, nýbrž výchovné postoje. V nich se zrcadlí vztah k dítěti, množství věnovaného času, podpory nebo například styl komunikace. Názvy jednotlivých postojů a z nich plynoucí výchovy hovoří samy za sebe, jedná se o výchovu zanedbávající, zavrhuje, rozmazluje, příliš úzkostnou (protektivní) a s přepjatou snahou o dokonalost dítěte. V praxi se postoje mísí se styly a vytváří tak nespočet kombinací přístupů k dětem.

Styl (či postoj) je dobré přizpůsobit konkrétnímu dítěti, ve smyslu jeho postavení v rodině. V případě prvorozených, kteří jsou zvyklí na dohled rodičů, dávání si vysokých cílů nebo na pomoc s mladšími sourozenci, je vhodné výchovu směřovat mírně liberálním směrem. Naopak u nejmladších, které rodina většinou považuje celý život na nejméně vyspělé a potřebující pomoc je vhodné nastavit přístup více autoritativní, který je odnaučí všestranné pomoci. Tyto změny je dobré postupně zařadit v průběhu dětství a dospívání (Leman, 2012, s. 163 – 201).

Eddy (2010, s. 60) v návaznosti na výchovné styly popisuje typy rodinných vztahů. Zaměřuje se na vztahy pro dítě negativní a vymezuje vazbu odmítavou, zaujatou a obávající. Odmítavé vztahy jsou definovány odmítáním rodičů věřit ve schopnosti dítěte. Takové dítě si bez rodičovského dohledu vede velice dobře a je samostatně, ale za jejich přítomnosti jen čeká na pokyny a povolení. Zaujaté vztahy jsou postaveny na závislosti dítěte na rodičích. Dítě samo není schopno prakticky ničeho. Nepotřebuje rady ani pomoc, ale blízká přítomnost rodiče je pro něj klíčová. Obávající vztahy jsou založeny na nejistotě dítěte. Dítě neví jak se chovat, ať jsou rodiče blízko nebo daleko. Prakticky nikdy neví, jakou reakci jeho chování vyvolá a je v neustálém napětí.

2.2. Výchovné nástroje

Pokud hovoříme o odměnách a trestech, každý si vybaví něco jiného. Pro jednoho je odměnou hmotná věc jako čokoláda nebo peníze, pro druhého delší čas na internetu či výlet a třetímu stačí uznalý pohled nebo pohlazení. Ještě složitější je to v případě trestů, protože ty jsou vnímány a řešeny více než odměny. Obecně ve společnosti vládne zvyk spíše trestat jevy nežádoucí, než odměňovat a posilovat ty kýžené.

2.2.1. Odměny

Odměny jsou velmi využívanou součástí výchovy. Rozdíl je v tom, kdy a jak je rodiny využívají. Někteří rodiče „v tom umí chodit“ a používají je za účelem motivace a skutečného odměnění za dobré výkony. Jiní pro jejich děti neumí vytvořit jiný pohon a tak oceňují vše, co není nežádoucí a pochvala či sladkost tak ztrácí na významu. Samostatnou kapitolou je odměňování dětí za účelem, aby daly rodičům klid.

K vysvětlení odměn využijeme definici od Čápa a Mareše (2007, s. 253), kteří uvádí „Odměna je takové působení (rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny) spojené s určitým chováním či jednáním vychovávaného, které vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování a jednání, nebo přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost.“

Odměna plní dvě funkce. Zaprvé informační, která předává vychovávanému jistotu, že jedná správně a upevňuje tak konkrétní návyk. Za druhé funkci motivační, která dítě povzbudí k dalšímu snažení a zlepšování. Je však nutné myslet na to, že odměny plní svou funkci, pouze pokud jsou používány správně. Tudíž pokud jsou

udělovány za toho skutečně hodné úkony a příležitostně, aby nezevšedněly (Průcha a kol., 2009, s. 179-180).

Další pravidla odměňování, respektive chválení, uvádí Říčan (2013, s. 29 – 30). Na prvním místě jako nejdůležitější zmiňuje poměr odměn a kritiky na minimálně 7:1 s tím, že každá pochvala musí pasovat k výkonu a osobnosti dítěte. Pochvala má být konkrétní – nechválíme obrázek jako celek, ale použití barev nebo povedenost namalování postav. Pokud nejde ohodnotit výsledek, chválíme snahu. Celkově by měla chvála a odměny vést k tomu, aby se dítě naučilo ocenit samo sebe a nevnímalo jako úspěch jen umístění na žebříčku mezi nejlepšími, ale i pokrok a spokojenost s výkonem.

Obecně rozdělujeme odměny do dvou skupin a to na materiální a nemateriální. Větší vliv mají ty nemateriální, protože více apelují na emoční stránku člověka a naplňují základní životní potřebu lásky a uznání. Toto laické dělení i tvrzení potvrzují Čáp a Mareš (2007, s. 253 – 254), kteří uvádějí následující dělení:

- emoční a morální odměny – pochvala, pohlazení, uznalý pohled, úsměv,...
- dárek – čokoláda, finanční hotovost, oblečení, oblíbené jídlo,...
- činnost, zážitek – delší čas na internetu, kino, výlet (tyto aktivity většinou vyžadují i vyšší časovou zainteresovanost rodiče).

2.2.2. Tresty

Na tresty je ve společnosti mnoho názorů. Někteří je považují na nezbytnou součást výchovy, jiní spíše za doplněk vhodný jen v extrémních situacích a zástupci pozitivního rodičovství (viz 1. kapitola) je prakticky zavrhnou. Dle mého názoru je vhodné ve všem volit zlatou střední cestu, a proto si tresty dále vysvětlíme v této podkapitole.

Velmi srozumitelně definují tresty Čáp a Mareš (2007, s. 253), kteří uvádí, že je to taková reakce rodičů (či jiných výchovných subjektů), která dává jasně najevo nesouhlas s proběhlým či probíhajícím negativním chováním. Vychovávanému přináší jisté omezení nebo jinou pro něho nežádoucí reakci.

U trestů (stejně jako u odměn) je nutné věnovat pozornost tomu, zda rodič i dítě (vychovatel i vychovávaný) považují konkrétní věc/zákaz jako negativní reakci. Co je trestem pro dospělého, nemusí být trestem pro dítě, nebo ne dostatečným trestem (Matějček, 1994, s 26). Uvést si to můžeme například na trestu domácího vězení, který

rodič dává v souvislosti se zákazem chození ven s kamarády, ale pro dítě (především teenagera) dnešní doby, je to negativní jen částečně, protože o to více času může strávit na počítači.

Podle Průchy a kol (2009, s. 316 – 317) funkce trestů kopírují funkce odměn, opět se jedná o motivační a informační, které v praxi společně dávají najevo, že takovéto chování není přijatelné a je nutné přehodnotit, jinak bude opět následovat odplata. Matějček (1994, s. 33 – 38) zmiňuje funkce pojaté z jiného hlediska a píše, že funkcí trestu je napravit způsobenou škodu, čili omluvit se, posbírat rozházené hračky nebo zaplatit z vlastní kasičky novou skleničku, kterou rozbilo. Dále trest zabraňuje, aby se nesprávné chování opakovalo, neboli podněcuje dítě domýšlet reakci rodičů na další takové chování a stimuluje je k přehodnocení (podobu s Průchovou funkcí motivační). A do třetice plní funkci zbavení viny. Z hlediska duševní hygieny je důležité dítěti ulevit, pomoci mu napravit škodu, projít fází odpuštění a dostat vztah s rodičem do normálu.

Poslední zmíněnou funkci od Matějčka, konkrétně odpuštění dále rozebírá Řičan (2013, s. 37), který prožitek *provinění – trest – odpuštění* chápe jako důležitý akt etické výchovy. Pokud mezi dvojicí, v našem případě rodičem a dítětem, dojde k celému procesu a především fázi odpuštění, velmi to posílí vzájemný vztah. Zároveň je onen trest nástrojem vymezování hranic a celý proces modifikuje jedincovo svědomí.

Aby však trestání splnilo své funkce, je nutné dodržovat pravidla. Ta by měla být pro obě zúčastněné strany známá, srozumitelná a akceptovatelná. Konkrétní formulace si vypůjčíme od Řičana (2013, s. 33 – 37):

1. Trest je srozumitelný – vzhledem k jednání, které tím potlačujeme, dává smysl a dítě chápe souvislost.
2. Trestání má předem daná pravidla – dítě ví, že jedná špatně, protože už o tom bylo poučeno dříve. Nejedná se o momentální rodičov výmysl.
3. Trest je v očích dítěte spravedlivý – dítě uznává, že je v jeho schopnostech zvládnout situace lépe, že není trestáno za něco, co neumí.
4. Trest je přiměřený – chování i věku dítěte, aby nebylo zesměšněno a nebyl tak vyvolán vzdor a apatie k trestání.
5. Trest následuje pokud možno ihned.
6. Trest je přesně vymezen – je daný přesný počet dní bez internetu nebo konkrétní místo v pokoji k úklidu.

7. Trest respektuje individualitu dítěte – někomu stačí zvýšit hlas, jinému odebrat kapesné.
8. Trest respektuje vývojové etapy – dětem v pubertě jsou rodiče často ukradení a ani jejich tresty v nich nic nezanechávají. Je to zkrátka tím typický věk.
9. Trest je původem z lásky – dítě ví, že ho dospělý trestá, protože mu na něm záleží a chce mu pomoci.
10. Trest myslí na odpuštění – respektive pro toho, kdo ho ukládá, je cílem vzájemné odpuštění.

Typologie trestů je obdobná jako u odměn, samozřejmě přenesená do záporného smyslu. Pro snazší porovnání využijeme i zde dělení Čápa a Mareše (2007, s. 253):

- fyzické tresty,
- psychické tresty,
- zákaz oblíbené činnosti,
- donucení k neoblíbené činnosti.

Zde bych ráda podotkla, že děti se od svých rodičů aktivně učí a odkoukávají jejich chování v určitých situacích. Proto by měl rodič již od raného dětství potomka myslet na to, jak se k němu chová. V tomto případě jak ho trestá. Pokud je nyní dítě často trestáno fyzicky, může stejný princip později uplatňovat na svých potomcích. Samozřejmě je třeba vnímat a uznávat rozdíl mezi plácnutím přes ručičku a fackou či výpraskem.

2.3. Determinanty výchovy

Jak již bylo v práci zmíněno, výchova a především užívání trestů a odměn se mění s individuálními potřebami dětí. Není to však jediný faktor. Dalším může být také věk a vzdělání dětí. V případě důvodů proměn u rodičů bych přidala jejich zkušenosti z dětství a jejich socioekonomickou úroveň. Otevřené je však to, v jakém smyslu tyto změny jsou a zda je ve výsledku výchova skutečně efektivnější.

Nejdříve rozebereme proměny pramenící z charakteristiky rodičů. Tudiž ovlivněné věkem, vzděláním, ekonomickou situací a vlastní zkušeností.

V souvislosti s věkem rodičů nenalzáme žádnou přímou souvislost. Ve společnosti najdeme mladé páry, které svým dětem věnují maximum času i péče a vychovávají schopného moderního jedince. Stejně tak můžeme nalézt mladé rodiče,

kteří nejsou dostatečně vyspělí a zodpovědní pro utváření další generace a jejich výchova vykazuje silné nedostatky. Stejným měřítkem nahlížejme i na věkově starší páry, které z osobních, pracovních i sociálních důvodů výchovu zvládat mohou i nemusí. Podstatné je, že věkový rozdíl mezi mladší a starší generací rodičů je cca 20 let (15 – 35 let, dle kritéria legitimního styku a plodnosti ženy), což je doba, během které ve společnosti nedochází k radikálním změnám trendů a přístupů k výchově.

Ohledně dosaženého vzdělání a jeho vlivu na výchovu je k dispozici více dokumentů. Čáp (1997, s. 723) píše, že děti vzdělaných rodičů mají vyšší ambice ve svém studiu a rozmanitější volnočasové aktivity. To vychází z rodinou uznávané hodnoty vzdělání a určité prestiže. Zároveň Čáp zmiňuje, že chování rodičů s dosaženým vzděláním středoškolským s maturitou a vysokoškolským se liší minimálně. Velké rozdíly oproti nim však nalezneme u otců a matek se základním vzděláním nebo středoškolským vzděláním bez maturity. Více vzdělaní rodiče tradičně nastolují vyšší cíle a za úspěch považují tomu skutečně hodné aktivity. Oproti nim stojí rodiče s nižším vzděláním, kteří pro své děti nemají vyšší cíle a spokojí se s průměrnými až podprůměrnými výkony. V obou případech je potřeba děti nepodněcovat přespříliš a nepromítat do nich vlastní sny. Například v rodinách, kde se předává řemeslo po generace (tradičně lékařství či herectví) je na děti vyvíjen tlak, aby i ony navazovaly. Tento požadavek nemusí být vysloven nahlas, ale působí zde tlak rodinné tradice. V takové situaci se jedinec může vzbouřit, protože nechce být natolik ovlivněn rodinou, být další ovečkou ve stádu a vymezí se opačným směrem (Sandanyová, 2008, s. 28).

V souvislosti s ekonomickou situací je podstatným faktorem příjem rodiny, který ovlivňuje kvalitu bydlení a uspokojování základních fyzických potřeb. Můžeme si tedy vytvořit logickou linii. Rodina s dostatečnými příjmy pravděpodobně má odpovídající bydlení, které je útočištěm a poskytuje bezpečí. Také má vybavený interiér, který je stimulač pro vývoj dítěte. Zároveň si může dovolit kvalitní potraviny pro dobrý fyzický vývoj nebo například topení v zimě apod. Všechny tyto zdánlivě nepodstatné jevy působí na řádný vývoj jedince a vytváří vhodné prostředí pro aktivní výchovu. Dítě se také nemusí stydět za to, kde bydlí nebo jaké oblečení nosí, což je pozitivní pro navazování přátelství. Jako negativní stránku dobré ekonomické situace můžeme vymezit, že hlavní pracovní úvazky otce i matky zkracují potenciální čas věnovaný dětem (Rodiče a jejich děti [online], 2009).

Jak již bylo zmíněno v podkapitole Rodičovství, klíčová je možnost identifikovat se s rodičem a naučit se od něho uznávaným hodnotám a normám chování. Součástí toho je také pochopení přístupu k sobě samému, k druhému pohlaví, zvířatům a následně vlastním dětem. Jinak řečeno, jak je s jedincem nakládáno v jeho dětství, tak bude pravděpodobně nakládat s vlastními dětmi, protože vlastní zkušenost je nejsilnějším učitelem. Proto mají někteří dnešní rodiče vštípené postupy autoritativní výchovy, která byla v minulém století běžná, a užívají více fyzických trestů, než moderní výchovné trendy považují za vhodné.

A jak ovlivňuje věk a vzdělání dětí jejich výchovu? V otázce věku je to myslím samozřejmé. Prostředky výchovy, které platí na batole, pochopitelně nefungují na teenagera. V prvních měsících a letech, kdy dítě nemá natolik rozvinutou psychiku a racionalitu, jsou k usměrňování nejvhodnější fyzické nástroje. Už kojeneček je schopný rozeznat pochvalu a pokárání podle tónu hlasu. Stejně tak rozumí rozdíl pohlazení a plácnutí přes zadeček. Takovéto metody ovšem nejsou vhodné pro školáky, navíc v období puberty. V období dospívání se jedinci vymezují proti autoritám, cíleně neposlouchají a vytváří si vlastní prostor. Respekt z rodičů ztrácí na síle, hlavní slovo mají vrstevníci. Pro takové dítě je vhodnějším trestem zákaz libé činnosti nebo naopak příkaz neoblíbené domácí práce. Pozorujeme tedy přesunutí od fyzických trestů k psychickým. Změna výchovy ovlivněná věkem se značí také uvolněním pravidel, větší svobodou, přístupem bližším rovný k rovnému a typem komunikace (Vágnerová, 2012, s. 399 – 409).

V tématice souvislosti vzdělání dítěte a výchovy jsem nenašla žádné dokumenty, na které bych nyní mohla odkazovat. Ráda bych zde však nastínila zamyšlení nad tímto tématem. Myslím si, že zde panuje vzájemná obousměrná provázanost s výchovou. Čím vzdělanější, lépe řečeno bystřejší a rozumnější, dítě je, tím je s ním lehčí komunikace a spolupráce. Také dovede snáze domýšlet důsledky svých činů. Je to však nevyzpytatelné, protože takové dítě může své schopnosti využít i proti svým rodičům a blízkým a manipulovat s nimi.

2.4. Současné trendy

Stejně jako všechny oblasti lidského života se i výchova neustále vyvíjí a podléhá určitým trendům. Dnešní děti jsou vychovávány diametrálně odlišným způsobem, než byly vychovávány jejich babičky. Řada dnešních rodičů nechce na své děti uplatňovat stejné principy, které byly uplatňovány v dětství na ně.

V posledních letech můžeme pozorovat trend pozitivního rodičovství, které je založeno na bezpodmínečné lásce, přijetí, podpoře a partnerství s dítětem. Rodiče dítěti věnují dostatek času, aby vše pochopilo, objevilo a užilo si. Taková péče je mu věnována dokud samo neuzná, že další pomoc a čas nepotřebuje. Tento dosud liberálně vypadající přístup však doplňuje existence vytyčených pravidel a mezí, jejichž překročení není pokud možno trestáno, ale je explicitně vysvětleno nebezpečí a pochybení. Zároveň jsou dítěti přiděleny drobné povinnosti, které zajišťují jistou míru zodpovědnosti a samostatnosti. Přístup pozitivního rodičovství má být prevencí týrání dětí a potlačování jejich osobnosti (Nadace naše dítě [online], 2019).

Pozitivnímu rodičovství je principem podobná Nevýchova. Metoda je postavena na respektování individuality každého dítěte, rodiče i každé rodiny jako celku. Nejedná se o využívání nejrůznějších metod a principů, ale o porozumění konkrétním lidem s konkrétními problémy. Nejdůležitějším prostředkem výchovy je dle Nevýchovy komunikace, kterou většina běžných rodin údajně nezvládá. K jejímu úspěšnému zvládnutí jsou definovány čtyři základní pilíře:

- respekt – děti i rodiče se navzájem plně přijímají a vnímají se jako rovnocenní, nikdo z nich není příčinou problémů, nýbrž jsou si navzájem klíčem k řešení,
- otevřená komunikace – rodiče i děti si vzájemně sdělují své potřeby a pocity, součástí komunikace není moralizování, manipulace ani nátlak,
- vnitřní hranice – rodič je přirozenou autoritou, kterou dítě poslouchá, protože samo chce a důvěřuje jí,
- nápodoba – rodič je vzorem a chová tak, jak očekává od svého dítěte (Nevýchova [online], 2019).

„Nevychované“ děti jsou dle slov rodičů aplikujících tuto metodu velmi společenské, pozorné k druhým, empatické a ochotné. Jsou otevřené a sdílné, umí řešit problémy a konstruktivně komunikovat. Takto vychované děti prý automaticky zdraví, prosí a děkují (Nevýchova [online], 2019).

Dalším poměrně novým fenoménem je metoda pevného objetí, jejíž autorkou je PhDr. Jiřina Prekopová. V zásadě se jedná o obnovování lásky mezi rodičem a dítětem prostřednictvím objetí. To má vyjadřovat, že je dítě přijímáno, ať se chová jakkoliv

a vyvolat v něm tak pocit bezpečí a jistoty. Pokud tedy dojde k situaci, kdy je dítě zdánlivě nezvladatelné (například nekontrolovatelně pláče nebo se vzteká), rodič ho pevně uchopí tváří v tvář a tento pocit blízkosti, tlukot srdcí a omezený prostor jeho chování zklidní. Dle Prekopové je metoda zvláště vhodná v momentech, kdy jsou děti vystaveny emocím, které neumí vyjádřit a vyřešit slovně (Pevné objetí podle Jiřiny Prekopové [online], 2008).

3. Sociální práce s rodinou

Sociální práce s rodinou je v současné době jednou z nejdůležitějších kategorií sociální práce a to nejen proto, že se v ní odráží ekonomická situace rodiny. Její činnost, respektive činnost sociálních pracovníků, nastupuje v okamžicích, kdy rodiny nedosahují určitého společenského standardu a úrovně, která je společností vnímána jako normální, přijatelná. Rodiny mohou čelit dílčím i kumulovaným problémům a podle toho je voleno řešení. Hlavním nástrojem pomoci je sanace rodiny, které se budeme v následující podkapitole věnovat. Dále se v této souvislosti podíváme také na systém podpory prostřednictvím dávek a sociálních služeb.

3.1. Sanace a služby pro rodinu

Matoušek (2003, s. 196) definuje sanaci rodiny následovně: „Postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen. (...) Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center.“

Zmíněná definice je pojatá zešíroka a sanace rodiny tak označuje různé služby sociální práce s rodinou. I proto na tuto definici odkazují další autoři, kteří ji mohou využít pro své potřeby v užším smyslu. Bechyňová a Konvičková (2008, s. 18) na jejím základě popisují sanaci rodiny jako „soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen.“ Tato formulace se zdá výstižnější a pro laického čtenáře srozumitelnější. Můžeme z ní odvodit co je cílem sanace. Jde o udržení rodiny jako celku, čehož lze

dosáhnout předcházením, zmírněním nebo potlačením příčin ohrožení dítěte a celé rodiny. Činnost stojí na principu pomoci a podpory rodiny (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 18).

Samotné provádění sanačních opatření v případě konkrétní rodiny je možno pouze s respektováním určitých podmínek. Těmi chápeme především momentální stav rodiny a společnosti, který udává tempo a směr samotné práce. Konkrétně se jedná o následující podmínky:

- Rizikové faktory rodiny označují problémy týkající se především rodičů. Může se jednat o vliv primární rodiny rodičů, která například vykazovala znaky disfunkčnosti, nebo rodič svou primární rodinu neměl a žil v ústavní výchově. Jiným faktorem je aktuální stav rodičů, především pokud jsou nezaměstnaní, nevzdělaní, ekonomicky nezajištěni a bez možnosti kvalitního bydlení. Vliv má také míra důvěry k (nejen) sociálním pracovníkům a úřadům. Lidé, kteří nevěří v pomoc a zájem státních orgánů, své problémy často minimalizují či zatajují.
- Rizikové faktory prostředí označují především situaci ohledně bydlení. Kvalitní bydlení je základ kvalitního života. Mnoho rodin žádajících o pomoc bohužel žije ve špatných podmínkách. Sanace však není nástroj sloužící k nalezení lepšího nebo jakéhokoliv bydlení. Svou roli zde hraje také bytová politika státu, respektive výše nájmu a hypoték, které často vedou k zadlužování rodin.
- Aktuální sociální situace zahrnuje výše zmíněné faktory rizikovosti a dále kvalitu vztahů v rodině, zdravotní stav dítěte a zákonitosti jeho vývoje. Také je třeba znát historii, řekněme anamnézu, rodiny. Tím myslíme výčet všech institucí a organizací, se kterými rodina spolupracovala, jak ta činnost vypadala, případně jaká opatření byla uložena soudem (Bechyňová a Konvičková, 2008, s. 19 - 20).

Spolupráce odborníků s rodinou probíhá, jak je psáno výše, s cílem udržet rodinu v celku. To je samozřejmě žádoucí pro všechny členy rodiny, pro děti ale obzvlášť. Ne vždy je však vhodné sanaci provádět. Mohou nastat situace, kdy je kontakt členů rodiny vyloženě nežádoucí. Nevhodný je v případě, kdy s dítětem bylo zacházeno velmi špatně, ať už po stránce fyzické či psychické. Důvodem takové situace může být to, že rodiče k dítěti nemají takovou citovou vazbu, jaká je pro rodičovství třeba

a neumí tak plnit své role. Ke kontaktu nedojde také pokud jsou otec či matka drogově závislí, neléčí se a léčbu odmítají (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 20 - 21).

Základem kvalitně provedené sanace je sanační plán, který je nutný pro vytvoření komplexního pohledu na stav rodiny, přehlednost a posloupnost aktivit. Plán sestavuje pracovník společně s rodinou, což má vliv na to, že jsou všichni s jejich plány a cíli ztotožnění a sanace přinese takové výsledky, které si přejí. Bechyňová a Konvičková (2008, s. 19) uvádějí nutné položky takového plánu. Ten musí obsahovat cílový stav a vymezení časového úseku, kdy jej chceme dosáhnout. Domluven je také časový úsek, kdy bude probíhat vyhodnocení úspěšnosti podniknutých kroků. Hodnocení probíhá podle kritérií, která jsou rodině známa a jsou taktéž uvedena v plánu.

Službu najdeme skloubenou se sociálně aktivizačními službami, které jsou poskytovány v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Rodině je tak nabízena pomoc, která má být prevencí sociálního vyloučení a dalších nežádoucích jevů, a to formou:

- výchovné a pracovní činnosti s dětmi,
- pracovně výchovných činností s dospělými,
- podpory při zajišťování podmínek pro přiměřené vzdělávání dětí,
- podpory při zajišťování volnočasových aktivit pro děti,
- doprovázení a podpory při společenských kontaktech,
- podpory při předcházení umístění dítěte do ústavní péče,
- podpory a pomoci při zvládání krizových situací,
- pomoci a podpory při zvládání běžných situací,
- podpory při udržování kontaktů v rodině (Domus [online], 2018).

Sociálně aktivizační služby nejsou jedinými službami, které jsou rodinám nabízeny. Současní autoři odlišují nabízené služby dle délky trvání, dle prostředí, dle používaných metod nebo dle podnětu k činnosti. Trendem v dnešní společnosti v oblasti poskytování sociálních služeb je poskytování pomoci v domácím prostředí, které se ukazuje jako jeden z motivačních faktorů (Tracy, 1995 citovaný Matouškem a kol., 2008, s. 196).

Matoušek (2008, s. 196 – 198) zmiňuje služby pro rodiny fungující v západním světě, které by mohly být vzorem pro sociální politiku České republiky. Některé z nich u nás již nalezneme, ovšem nekombinované s jiným typem pomoci či jinak

pojmenované. Prvním typem jsou **krizové služby** poskytované v situacích ohrožení dítěte nebo dospělého nebo při návratu ohroženého či ohrožujícího člena rodiny zpět domů. Při této službě je potřeba kooperace s dalšími institucemi, jakými jsou policie či soud. **Poradenské služby** jsou krátkodobého charakteru a rodině pomáhají skrze profesionály poskytující informace a pomoc v akutních situacích, kdy si rodina sama neví rady. **Vzdělávací služby** jsou zaměřeny především na rodiče, kterým formou kurzů a přednášek pomáhají se zvládnutím rodičovské role, zvládnutím konfliktů či hospodařením. Často jsou kombinovány s poradenskými službami a tvoří tak relativně komplexní pomoc. **Terapeutické služby** jsou dlouhodobého charakteru a mají svůj předepsaný řád. K terapii je vytvořena smlouva, ve které je zaznamenán cíl terapie a časové rozpětí. Smlouva dodává této službě na vážnosti a proto si i klienti připadají zavázáni k plnění svých rolí a úkolů. Nakonec zmíníme **preventivní služby**, které se zaměřují na potenciálně problémové rodiny a mohou tak předcházet ostatním zmíněným službám.

3.2. Systém sociálního zabezpečení

Systém sociálního zabezpečení je soubor institucí, které poskytují pomoc potřebným v případech ohrožení zdraví, nezaměstnanosti či pracovní neschopnosti vzniklé z důvodu nemoci, úrazu, těhotenství, mateřství či stáří. Do systému občané přispívají dle podmínek stanovených zákony a jejich příspěvky jsou přerozdělovány (Matoušek, 2003. s. 218).

Sociální zabezpečení je vystavěno na třech vzájemně propojených systémech, které společně postihují širokou škálu sociálních událostí a nabízejí různé typy pomoci a ochrany. Jedná se o systém sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. Pro naši práci je klíčový systém státní sociální podpory, protože je určen převážně pro rodiny s nezaopatřenými dětmi. Zmíníme však také systém sociální pomoci určené pro osoby v hmotné nouzi nebo zdravotně postižené i systém sociálního pojištění.

Přerozdělování, vyplácení a poskytování příspěvků a dávek je v souladu se základními principy sociálního práva, které vycházejí z Úmluv OSN, Rady Evropy a Listiny základních práv EU. Jde o princip rovnosti, důstojnosti, svobody, solidarity a participace (Tomeš a kol., 2014, s. 39 – 44).

3.2.1. Systém sociálního pojištění

„Vůbec poprvé se pojem sociální pojištění objevil v Německu v osmdesátých letech 19. století. Bylo to v souvislosti s uzákoněním nemocenského, úrazového a důchodového pojištění určeného převážně k zabezpečení dělnictva a nižších úředníků. Na území dnešní České republiky pak obdobné pojištění vzniklo v roce 1924. Postupným rozšiřováním do dalších zemí světa se sociální pojištění stalo základem většiny systémů sociálního zabezpečení.“ (Vostatek, 1996, s. 63 – 65)

Systém zahrnuje základní povinné důchodové pojištění a nemocenské pojištění, vedle toho také příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Odvádí se z hrubé mzdy a to dle její výše, nikoliv dle rizikovosti povolání nebo výše budoucího důchodu (Systém sociálního zabezpečení v České republice [online], 2009).

Důchodové pojištění má v České republice funkční dva pilíře a to základní důchodové pojištění (povinné) a doplňkové penzijní spoření. Při splnění zákonem daných podmínek vzniká nárok na důchod, přičemž rozhodování o jeho výši a vyplácení podléhá soudu. Základní pojištění je garantováno státem, protože stát nemůže nechat jedince zcela bez příjmů. Důchody jsou přitom dvousložkové a skládají se ze základní výměry stejné pro všechny druhy důchodů a z procentní výměry dané délkou trvání pojištění a výše výdělků (Systém sociálního zabezpečení v České republice [online], 2009).

Ze základního důchodového pojištění jsou vypláceny dávky starobního, invalidního (plného/částečného), sirotčího a vdovského nebo vdoveckého důchodu (MPSV [online], 2019). V souvislosti se sociálně slabou rodinou, jak jsme si ji pro naši práci definovali, je důležitá existence důchodu sirotčího, invalidního nebo vdovského/vdoveckého.

Nemocenské pojištění je určeno výdělečně činným osobám, které jsou v případech dočasných pracovních neschopností zabezpečeny peněžitými dávkami. Pojištění jsou povinně účastni zaměstnanci (za zákonem předem daných podmínek), dobrovolné je pro osoby samostatně výdělečně činné (Systém sociálního zabezpečení v České republice [online], 2009).

Dávky nemocenského pojištění jsou hrazeny ze státního rozpočtu (z příjmů z pojistného) a za kalendářní dny jsou vypláceny okresní správou sociálního zabezpečení. Konkrétně jde o tyto dávky:

- nemocenské,

- ošetřovné,
- dlouhodobé ošetřovné,
- peněžité pomoci v mateřství,
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství,
- dávka otcovské poporodní péče (MPSV [online], 2019).

Tyto dávky nejsou pro naši práci příliš podstatné, protože jsou vypláceny po relativně krátká časová období (kromě dlouhodobého ošetřovného) a nemají tak velký vliv na chod rodiny a její ekonomickou situaci.

Podpora v nezaměstnanosti je forma pomoci pro osoby vedené v evidencích Úřadů práce, které splnili zákonem dané podmínky. Dávka je vyplácena v měsíčních intervalech a slouží k finančnímu zabezpečení nezaměstnané osoby po dobu nezbytně nutnou. Délka podpory je dána věkem uchazeče a to 5, 8 nebo 11 měsíců. Výše podpory u osoby, která dříve pracovala v pracovním poměru, je dána délkou trvání té podpory. První dva měsíce je rovna 65 % průměrného čistého měsíčního výdělku, poté klesá na 50 %, nakonec na 45 %. Je však stanovena maximální výše podpory, pro rok 2020 jde o částku 18279 Kč (MPSV [online], 2019).

Systém sociální pojištění a jednotlivé dávky jsou legislativně ukotveny především v těchto dokumentech:

- zákon č. 589/1992 Sb, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti,
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění,
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

3.2.2. Systém státní sociální podpory

Systém sleduje život nezaopatřeného dítěte v rodině a skrze peněžitou pomoc pomáhá jeho rodině zvládat obtížné životní situace. Takovou situaci rozumíme nejen nedostatečný příjem, ale také péči o novorozence nebo neúplnost rodiny. Jedná se o nepříspěvkový systém, který je financován ze státního rozpočtu (MPSV [online], 2019).

Dávky tohoto systému dělíme dle toho, zda jsou schvalovány a poskytovány v závislosti na příjmech rodiny. Do rozhodného příjmu se započítávají příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání, dávky nemocenského či důchodového pojištění i podpora v nezaměstnanosti. Dávky závislé na příjmu jsou přírůstek na dítě, příspěvek na bydlení,

porodné. Nezávislé na příjmu jsou pak rodičovský příspěvek a pohřebné (Systém sociálního zabezpečení v České republice [online], 2009).

Porodné a pohřebné nemá pro naši práci velký význam, neboť se jedná o dávky vyplácené jednorázově. K tomu je získání nároku na porodné limitováno příjmem rodiny, který nesmí být vyšší než 2,7 násobek životního minima. Přitom porodné poskytované všem ženám, nebo alespoň všem prvorodičkám, by mohlo být nástrojem sociální politiky ke zvýšení porodnosti. Protože jak jsme již zmínili, dítě rodinu po ekonomické stránce podstatně zatíží.

Naopak **rodičovský příspěvek** je dávka vyplácená pravidelně a mnoho rodin s malými dětmi je na ní ekonomicky závislá. Nárok na příspěvek má rodič, který řádně a celodenně pečuje o dítě a to maximálně do jeho 4 let a zároveň do vyčerpání částky 300 000 Kč (u dvou a více současně narozených dětí 450 000 Kč)(MPSV [online], 2019).

Přídavek na dítě je finanční pomocí pro ekonomicky slabé rodiny, jejichž příjem je nižší než 2,7 násobek životního minima. Pro první čtvrtletí roku 2020 pro případ rodiny s jedním dítětem je částka, kterou nesmí překročit, 8720 Kč. Výše přídavku je dána věkem dítěte a v základní výměře jde o 500 – 700 Kč měsíčně. Podobně pomocným příspěvkem je **příspěvek na bydlení**, který není limitován násobkem životního minima, ale vyšší nákladů na bydlení vůči příjmům rodiny (30 % příjmů nestačí na pokrytí nákladů na bydlení) a normativními náklady (MPSV [online], 2019).

Systém státní sociální podpory a příspěvky z něho vyplývající jsou legislativně ukotveny v zákonu č. 117/1995 Sb, o státní sociální podpoře.

3.2.3. Sociální pomoc

Matoušek (2003, s. 212) definuje sociální pomoc jako služby a dávky peněžní nebo věcné podoby poskytované jedincům i rodinám nacházejícím se na nebo pod úrovni určitého sociálního a životního minima. Pomoc je tedy limitována existencí životního a existenčního minima.

Životní minimum je společensky uznaná hranice minimálních příjmů k zajištění výživy, hygieny a ostatních základních potřeb. V případě rodiny je dáno součtem minim všech členů domácnosti (Tomeš a kol., 2014, s. 230).

Existenční minimum je minimální hranice peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou na obstarání základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Nelze stanovit u nezaopatřeného dítěte, osoby starší 68 let, osoby pobírající starobní důchod nebo invalidní důchod ve třetím stupni. Je stanoveno pevnou částkou (Tomeš a kol., 2014, s. 230).

Částky životního minima v Kč za měsíc	
pro jednotlivce	3860
pro první osobu v domácnosti	3550
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	3200
pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let	1970
pro nezaopatřené dítě ve věku 6 – 15 let	2420
pro nezaopatřené dítě ve věku 15 až 26 let	2770
Částka existenčního minima v Kč za měsíc	
existenční minimum	2490

Tabulka 1: Životní a existenční minimum platné od 1. 4. 2020

Zdroj: MPSV [online], 2020

Sociální pomoc je poskytována prostřednictvím sociálního poradenství, sociálně právní ochrany, sociální prevencí, sociálních služeb a vyplácení dávek. Všechny formy by měly být financované ze státního rozpočtu a rozpočtu obcí. V této podkapitole se budeme věnovat dávkám, které dělíme do dvou skupin a to na dávky v hmotné nouzi a dávky sociální péče.

Pomoc v hmotné nouzi je určena pro jednotlivce či rodiny, které mají nedostatečné příjmy, které neumožňují uspokojení základních životních potřeb. Zároveň jejich majetkové a sociální poměry nedosahují společensky uznané úrovně. Vyplácení dávek v hmotné nouzi je jednou z forem boje proti sociálnímu vyloučení občanů. Stát touto cestou nabízí pomoc, ale zároveň motivuje jedince ke kooperaci a vlastnímu přičinění. Do této skupiny patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc (Jak na peníze [online], 2012).

Druhou variantou jsou **dávky sociální péče**, které jsou pomocí pro zdravotně postižené, jejich rodiny a pečovatele. **Příspěvek na péči**, patřící do této podkategorie, je finanční pomocí určenou pro nemocnou, handicapovanou osobu, která je odkázána na pomoc jiné osoby. Podle zvládání základních potřeb jako je například mobilita, komunikace, stravování či hygiena je stanoven stupeň závislosti, od kterého se odvíjí

výše příspěvku. Rozhodnutí je v pravomoci pobočky Úřadu práce (Jak na peníze [online], 2012).

Vedle příspěvku na péči sem patří **dávky pro osoby se zdravotním postižením** a to konkrétně příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku, výpůjčku zvláštní pomůcky a průkaz osoby se zdravotním postižením. O tyto příspěvky může žádat pouze osoba se zdravotním postižením a to jen za určitých podmínek (Jak na peníze [online], 2012). Řada handicapovaných se kvůli přísným předpisům nemá šanci dostat k pomůckám či financím, které by jim značně usnadnili každodenní život či zlepšili zdravotní stav.

Legislativní úpravu sociální pomoci nalezneme v zákonech:

- zákon č. 108/2006 Sb, o sociálních službách,
- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi,
- zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením,
- zákon č. 110/2006 Sb, o životním a existenčním minimu.

3.3. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana dětí jako součást veřejného práva má v České republice vybudované jisté postavení. Její formulace byla otázkou několika let, protože původní úprava vzhledem k tempu doby a nejrůznějším rizikovým vlivům již nebyla dostačující. Povinnost státu chránit děti, jejich zdraví a zájmy vyplývá především z Listiny základních práv a svobod. Významných dokumentů v této tématice je však mnohem více a to například Úmluva o právech dítěte a Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. (Novotná, Fejt, 2009, s. 13 – 15).

Ochrana dětí je vystavěna na několika základních principech, které jsou jistou garancí dostupnosti a kvality. Sociálně-právní ochrana se tak poskytuje všem potřebným dětem mladším 18 let a to bezplatně. Při poskytování je hlavním hlediskem zájem, prospěch a blaho dětí. Důraz je položen na ochranu dětí před patologickými jevy a vůdčím principem činnosti je princip prevence. Při volbách řešení a metod je brán v úvahu aktuální stav dítěte, jeho zázemí a původ (Novotná, Fejt, 2009, s. 15 - 16).

Z toho vyplývá, že podmínky poskytování a rozsah sociálně-právní ochrany se různí. Podle Špeciánové (2007, s. 11) rozlišujeme poskytování ochrany v plném rozsahu a v nejnútnejším rozsahu. Ochrana v plném rozsahu je poskytována dětem, které mají k České republice trvalou a pevnou vazbu. Nejčastěji je tato vazba dána

občanstvím. Ochrana v nejnútnejším rozsahu je poskytovaná dětem nacházejícím se na území České republiky, jejichž život či vývoj jsou ohroženy, nebo pokud jsou bez jakékoliv péče. Nejnútnejším rozsahem je myšlena ochrana života a zdraví a zajištění základních životních potřeb.

Zákonem je dáno, že pozornost se upírá především na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo těchto povinností zneužívají. Děti, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, která neplní z toho plynoucí povinnosti. Dále děti, které vedou zahálčivý či nemravný život, opakovaně utíkají od rodičů a z domovů nebo jsou opakovaně umísťovány do zařízení poskytujících nepřetržitou péči. Stejně tak pokud na nich byl spáchán trestný čin či pokud jsou vystaveny násilí (především ze strany rodičů). Vzhledem k tomu, že ve většině těchto kritérií figurují rodiče (či osoby, kterým bylo dítě svěřeno), má dítě právo požádat o pomoc bez jejich vědomí a jeho sdělení je věnována náležitá pozornost (zákon č. 359/1999 Sb.).

Orgány sociálně-právní ochrany jsou zákonem definované krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností, obecní úřady a újezdni úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky. Dále to jsou kraje a obce v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a pověřené fyzické i právnické osoby (zákon č. 359/1999 Sb.).

Stěžejní roli v poskytování sociálně právní ochrany dětí má obecní úřad obce s rozšířenou působností. Ten v rámci poradenské činnosti:

- pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
- poskytuje nebo zprostředkovává poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
- pořádá tematicky zaměřené přednášky a kurzy,
- poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc,
- poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti.

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností:

- napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte,

- určit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob,
- uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte jistá omezení, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení,
- uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání s mediátorem (zákon č. 359/1999 Sb.).

Vyžaduje-li to zájem dítěte, podává obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na:

- rozhodnutí, zda je třeba souhlasu rodiče k osvojení dítěte,
- omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti,
- nařízení ústavní výchovy nebo její prodloužení,
- svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo na prodloužení doby trvání tohoto svěření,
- svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu,
- nařízení výchovného opatření nebo prodloužení doby jeho trvání,
- přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy,
- pozastavení výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče,
- zachování povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem u rodiče omezeného ve svéprávnosti,
- zbavení rodiče práva dát souhlas k osvojení nebo dalších povinností a práv osobní povahy, zbavil-li soud rodiče rodičovské odpovědnosti.

Naopak v případech, kdy se situace v rodině zlepšila a rodiče jsou připraveni dále vykonávat svou rodičovskou roli a plnit povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, podává obecní úřad obce s rozšířenou působností návrh soudu na:

- zrušení ústavní výchovy,
- zrušení rozhodnutí o svěření dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

- zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu,
- zrušení nařízení výchovného opatření (zákon č. 359/1999 Sb.).

Před podáním těchto návrhů je zmíněný úřad povinný projednat s rodiči (nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte) důvody, kvůli kterým má dojít k podání návrhu, poučit je srozumitelně o jejich právech a povinnostech vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a důsledcích neplnění těchto povinností. Dále uskutečnit opatření sociálně-právní ochrany vyplývající ze situace dítěte a zvážit uložení výchovných opatření s hodnocením výsledků jejich využití (zákon č. 359/1999 Sb.).

Zákon o sociálně právní ochraně dětí dává orgánu sociálně právní ochrany dětí na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností jedinečnou kompetenci a především povinnost učinit nezbytná opatření směřující k bezprostřední ochraně práv dítěte, a to je podání návrhu na nařízení předběžného opatření. K podání návrhu vede skutečnost, kdy se nezletilé dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče, nebo je-li jeho život či normální vývoj vážně ohrožen. O předběžném opatření rozhoduje soud, a to bezodkladně, nejpozději do 24 hodin od jeho podání (zákon č. 359/1999 Sb.).

Orgány sociálně-právní ochrany jsou také zprostředkovateli osvojení a pěstounské péče. Osvojení či pěstounská péče se zprostředkovávají pouze na žádost fyzické osoby, která figuruje na pozici žadatele. V případě náhradní péče na území České republiky zprostředkování zajišťují krajské úřady, v případě náhradní péče dítěte do nebo z ciziny je to v moci Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Krajské úřady si pro tyto účely vedou evidenci dětí vhodných k osvojení či pěstounské péči a evidenci žadatelů. Tyto evidence jsou zákonem upraveny. Podrobnější informace k vybraným formám náhradní rodinné péče jsou uvedeny v podkapitole 1.4 Děti v náhradní péči.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí formuluje také zařízení, která jsou v případě uznané nutnosti připravena poskytnout dítěti pomoc. Jedná se zaprvé o **zařízení odborného poradenství pro péči o děti**, která poskytují rady dětem i rodičům v oblasti budování vzájemných vztahů, péče o zdraví, výživy nebo řešení především ekonomických a sociálních problémů rodiny. Za druhé **zařízení sociálně výchovné činnosti**, která nabízí dětem možnosti produktivního a kvalitního trávení jejich volného času, rozvíjení sociálních schopností a vlastního potenciálu. Dále **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, kam jsou umístovány děti, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo jsou vážně ohroženy. Umístění se uskutečňuje na základě

rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností, zákonného zástupce či samotného dítěte. Toto zařízení poskytuje dítěti přímé zaopatření (ubytování, stravování, ošacení), výchovnou a zdravotnickou péči, poradenství, pomoc v souvislosti se školními povinnostmi a odbornou pomoc psychologa. Délka pobytu je v základu 3 nebo 6 měsíců, podle toho, kdo o umístění zažádal, nebo je dána rozhodnutím soudu. Posledním typem jsou **výchovně rekreační tábory**, které jsou pořádány v době školních prázdnin a jejich účelem je takové výchovné působení, které potlačuje nežádoucí chování a buduje vhodné společenské a hygienické návyky. Pobyt na táboře probíhá se souhlasem zákonného zástupce či na jeho žádost (zákon č. 359/1999 Sb.).

4. Vlastní empirické šetření

4.1. Cíl empirického šetření

Cílem empirického šetření diplomové práce zabývající se specifiky výchovy v sociálně slabých rodinách je shromáždit dostatek informací o výchově v sociálně slabých rodinách a v rodinách funkčních a z těchto informací vyvodit dopad aplikované výchovy na život dětí.

Pro účely práce jsme si vytvořili vlastní dělení rodin, a to dělení z ekonomického hlediska na rodiny funkční a rodiny sociálně slabé. Toto dělení jsme vytvořili z toho důvodu, aby bylo pro širokou laickou veřejnost, která nám tvoří respondenty, jasné a snadno pochopitelné. Při jeho stanovení jsme se však opřeli o vybrané autory.

Bechyňová a Konvičková (2008, s. 53) uvádějí, že rodiny s nízkými příjmy, špatnou ekonomickou situací nebo čelící nezaměstnanosti jsou sociálně ohrožené. Dle našeho názoru se finance odráží ve všech sférách rodinného života od bydlení, přes kvalitu stravy, množství společně tráveného času, po možnosti volnočasových aktivit a dovolených. V dnešní společnosti se lidé, a děti především, hodnotí a porovnávají na základě vzhledu a majetku. Pozice ve skupině je tak velmi často silně ovlivněna mobilním telefonem, značkovým oblečením, autem nebo jednoduše celkovou vizáží člověka. Proto pojem sociálně slabá rodina označuje takovou rodinu, která svou ekonomickou situaci řeší pobíráním sociální dávky/dávek, s výjimkou peněžité pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku. Tyto dva příspěvky dostatečně neodráží ekonomickou situaci rodiny, protože jsou poskytovány téměř všem rodinám očekávajícím nebo majícím potomka. Ekonomická situace rodin pobírajících dávky mnohdy nemusí být hraniční, ale přesto ovlivňuje chod rodiny. Také se může jednat

o část kumulovaného problému, kdy se v sociálně slabé rodině setkáme zároveň s nízkou vzdělaností rodičů nebo neúplností rodiny, což má na výchovu a dítě také vliv.

Jako funkční rodinu označujeme takovou rodinu, která je finančně samostatná, plně zajišťující svou ekonomickou funkci (Dunovský, 1986, s. 28). Ekonomická situace zajisté není jediným garantem kvalitní výchovy a funkčnosti rodiny, ale pro naši práci byla vybrána jako klíčový faktor, kterému věnujeme empirickou část práce.

4.2. Výzkumný problém a hypotézy

Stanovený výzkumný problém je relačního charakteru: *Jaký je vztah mezi finanční situací rodiny a životem a chováním dítěte?* Ke stanovení odpovědi je vytvořeno pět hypotéz pokrývajících různé oblasti výchovy a rodinného života.

H1: Rodiče v sociálně slabých rodinách věnují svým dětem méně času než rodiče ve funkčních rodinách.

Hypotéza je vytvořena na základě výzkumu vědců z University of California, kteří zkoumali způsob trávení společného času rodičů a dětí. Do výzkumu bylo zapojeno přes 122 000 rodičů, kteří si po stanovenou dobu vedli deník o svých každodenních činnostech a délce jejich trvání. Z výzkumu vyplynulo, že dnešní matky se dětem věnují dvakrát více než tomu bylo před padesáti lety, otcové dokonce čtyřikrát více. Objevena byla také zákonitost mezi ekonomickým statutem rodičů a množstvím společně tráveného času. Lidé s dobrými a velmi dobrými příjmy tráví se svými dětmi více času než ostatní respondenti. Přičemž předpoklad byl opačný, protože výděleční rodiče musí své práci obětovat pravděpodobně více času a díky dostatku financí mohou dětem platit chůvy nebo zábavu zprostředkovávat elektronikou (Educational Gradients in Parents' Child-Care Time Across Countries, 1965–2012 [online], 2016).

H2: Rodiče v sociálně slabých rodinách vychovávají své děti svobodomyslněji než rodiče ve funkčních rodinách.

Centrum pro komunitní práci střední Čechy vydalo roku 2013 analýzu potřeb rodin s dětmi v těžké životní situaci, kde jedním z důvodů nastalé situace je ekonomická nesoběstačnost. Uvádí zde, že rodiče v takových rodinách mívají problémy nejen s finanční gramotností a uplatněním na trhu práce, ale také s výchovou svých dětí. Důvodem toho je skutečnost, že sami jsou často z neúplných nebo nefunkčních rodin a tudíž neměli od koho pochytit základy kvalitní výchovy a přístupu k dětem.

Následkem bývá nejednotná nebo příliš volná výchova (Analýza potřeb cílové skupiny – rodina s dětmi v těžké životní situaci [online], 2013).

Prostřednictvím této hypotézy chceme zjistit, zda je situace stejná i u sociálně slabých rodin a zda ekonomická situace rodiny souvisí s mírou požadavků na dítě a stylem výchovy.

H3: Rodiče v sociálně slabých rodinách mají ohledně výchovy větší neshody než rodiče ve funkčních rodinách.

Zde se opíráme opět o již zmíněnou analýzu a fakt, že rodiče žijící v těžkých životních podmínkách mají ze svého dětství zažité role matky a otce špatně, nebo je nemají zažité vůbec. Proto nyní při vytvoření vlastní rodiny s partnerem/partnerkou pocházející z jinak fungující primární rodiny, mají neshody a svým výchovným metodám navzájem nerozumí. Je tomu tak i u námi zkoumaném vzorku z Pardubického kraje?

H4: Děti ze sociálně slabých rodin mají horší školní výsledky než děti z funkčních rodin.

Hypotéza se odvolává na podkapitulu 2.3 Determinanty výchovy, kde je uvedeno, že vzdělání a v práci i společnosti dobře postavení rodiče kladou na své děti jisté požadavky. Tito rodiče si uvědomují, že kvalitní vzdělání je základem úspěšné budoucnosti a proto své děti motivují a aktivně jim pomáhají se školními záležitostmi.

H5: Děti ze sociálně slabých rodin mají méně volnočasových aktivit než děti z funkčních rodin.

Hypotéza vznikla na bázi základního kritéria sociálně slabé rodiny, kterým je ekonomické znevýhodnění. Předpokládáme, že omezené finanční zdroje rodina používá na obstarání základních potřeb jako je strava, hygiena, nájem apod. Z toho důvodu nezbývá, nebo zbývá jen velmi málo, peněz na školní kroužky a jiné volnočasové aktivity.

4.3. Výzkumná metoda

K ověření hypotéz vytvořených v rámci kvantitativního šetření byla využita metoda dotazníku. Gavora (2000, s. 99) jej definuje jako prostředek písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí, který je vhodný pro hromadný sběr údajů.

Tato metoda byla zvolena pro její praktičnost, možnost širokého záběru a nízkou časovou i finanční nákladnost. Také jsme se domnívali, že především členové sociálně slabých rodin poskytnou odpovědi raději anonymním způsobem.

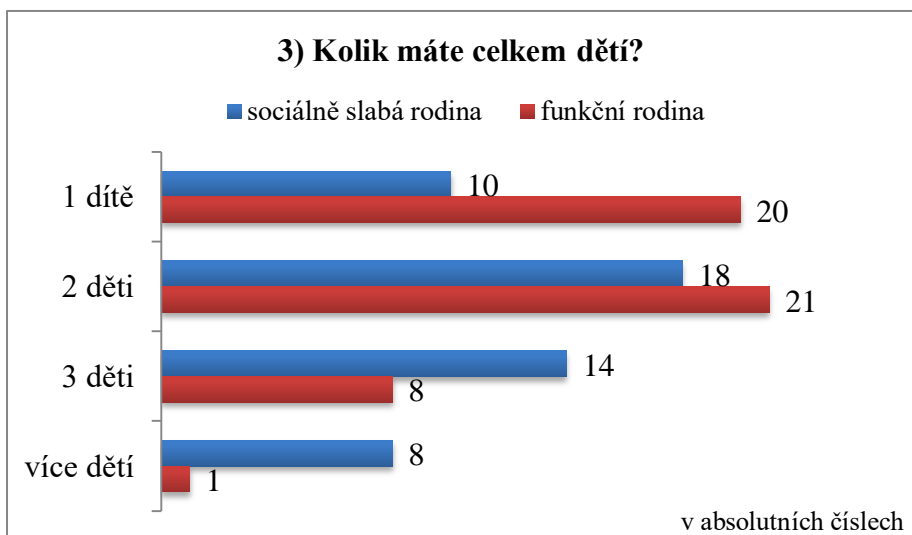
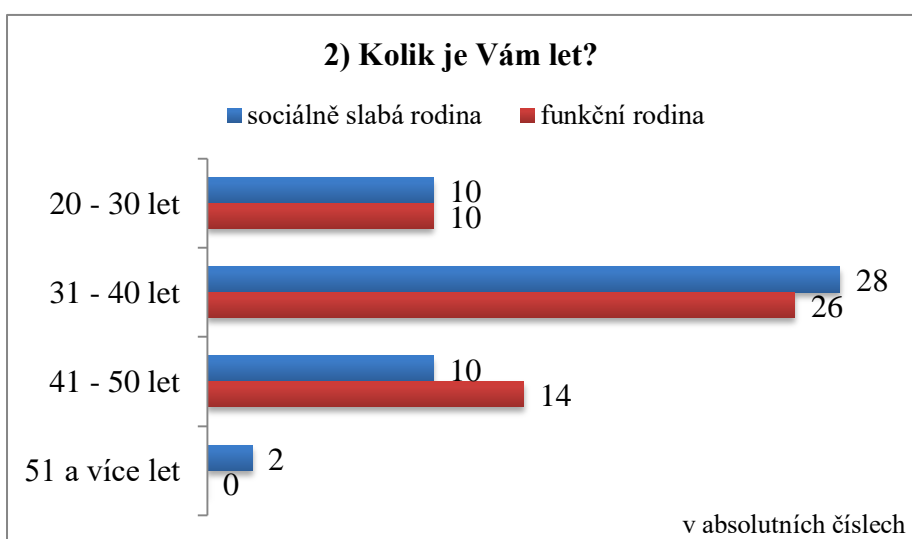
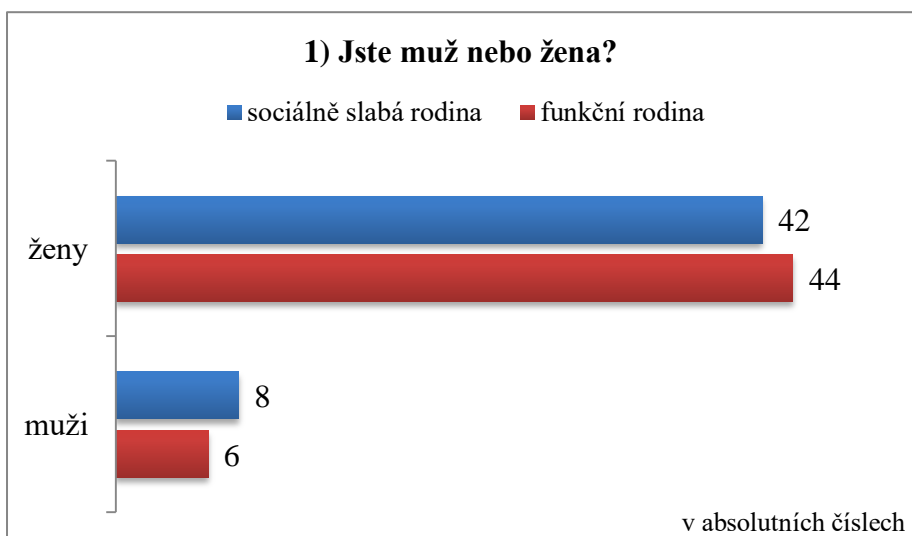
Ve vstupní fázi dotazníku je respondentům předložen důvod a cíl šetření. Ve druhé části jsou už samotné položky, kterých je celkem 20, přičemž první z nich jsou identifikační. Otázky jsou uzavřeného a polouzavřeného charakteru. Dotazník je k nahlédnutí jako Příloha 1.

4.4. Cílová skupina zkoumání

Respondenty jsou rodiče z Pardubického kraje, kteří vychovávají alespoň jedno dítě navštěvující první stupeň základní školy. Věk dítěte je tedy základní determinantou výběru respondentů. Výběr je proveden na základě dostupnosti, přičemž jednotlivé respondenty zastupující sociálně slabé rodiny jsme kontaktovali přes Odbor sociálních věcí Magistrátu města Pardubice. Respondenty zastupující funkční rodiny jsme kontaktovali přímo. Vyplňování dotazníku probíhalo v obou případech v papírové podobě s asistencí sociální pracovnice nebo asistencí zadavatelky šetření, čímž jsme si zajistili vysokou návratnost a možnost vyjasnění případných nedorozumění.

Sběr dat byl proveden v období listopad 2019 – leden 2020. Stanovili jsme si, že pro naši práci získáme a zpracujeme 100 řádně vyplněných dotazníků, přičemž 50 z nich vypovídá o situaci v rodinách funkčních a 50 o situaci v rodinách sociálně slabých.

V následujících grafech znázorňujeme genderové a věkové rozložení respondentů a stratifikaci dle počtu dětí. Zastoupení mužů a žen a je v našich skupinách respondentů téměř vyrovnané. Předpokládáme, že rozdíly v odpovědích od mužů a žen jsou nepatrné, proto jsme dotazníky dávali k vyplnění obou pohlavím. S ohledem na věk respondentů shledáváme cílovou skupinu také za poměrně vyrovnanou. Větší rozdíly pozorujeme u počtu dětí v rodině, kdy se funkční rodiny pohybují u populačního průměru, který představuje jedno až dvě děti. Sociálně slabé rodiny mají početné zastoupení i v případě vychovávání tří a více dětí.

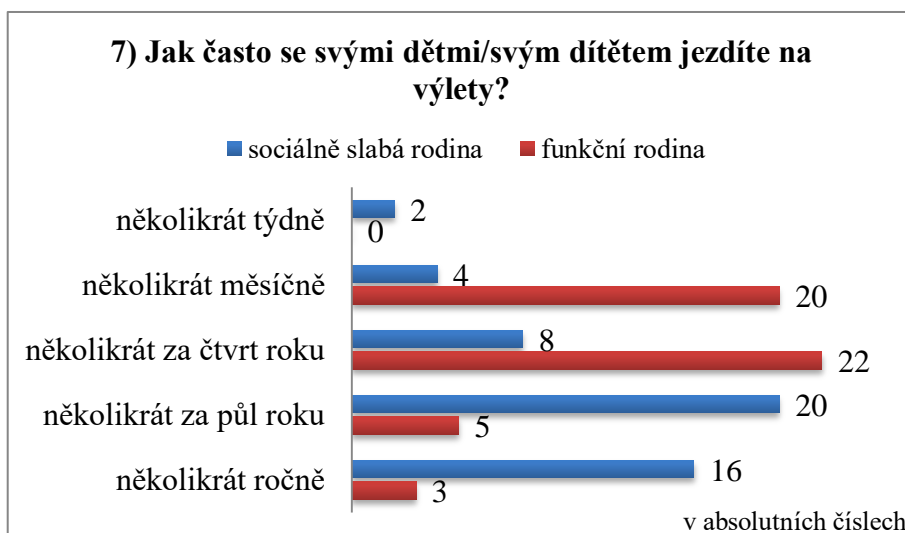
Výrazné rozdíly sledujeme u otázky mapující aktéry výchovy. Bylo možno zvolit více možností, protože u obou skupin jsme předpokládali výpomoc chův a podílení prarodičů. Z našeho výzkumu však vyplývá, že naprostá většina funkčních rodin zvládá výchovu jako rodičovský pár (s partnerem/partnerkou), někteří s pomocí dalších členů rodiny. Sociálně slabé rodiny oproti tomu častěji využívají pomoc chův a kamarádek. Předpokládáme, že se jedná spíše o rodinné přátele, kteří nabízejí hlídání zdarma.

4.5. Vyhodnocení výsledků

H1: Rodiče v sociálně slabých rodinách věnují svým dětem méně času než rodiče ve funkčních rodinách.

Odpověď stanovíme pomocí dotazníkových otázek 6) a 7), které mapují společný čas dětí a jejich rodičů. S ohledem na aktivní trávení společného času, který jsme pro empirické šetření upřednostnili před pasivním sledováním televize, zjišťujeme, že situace u obou skupin respondentů je téměř vyvážená. Rodiče v sociálně slabých rodinách se v 50 % případů věnují dětem každý den, což je více než v případě funkčních rodin, kde je to pouze 38 %. Naopak několikrát v týdnu se dětem věnují spíše rodiče funkční, čímž vyhodnocení této otázky stává prakticky vyrovnané.

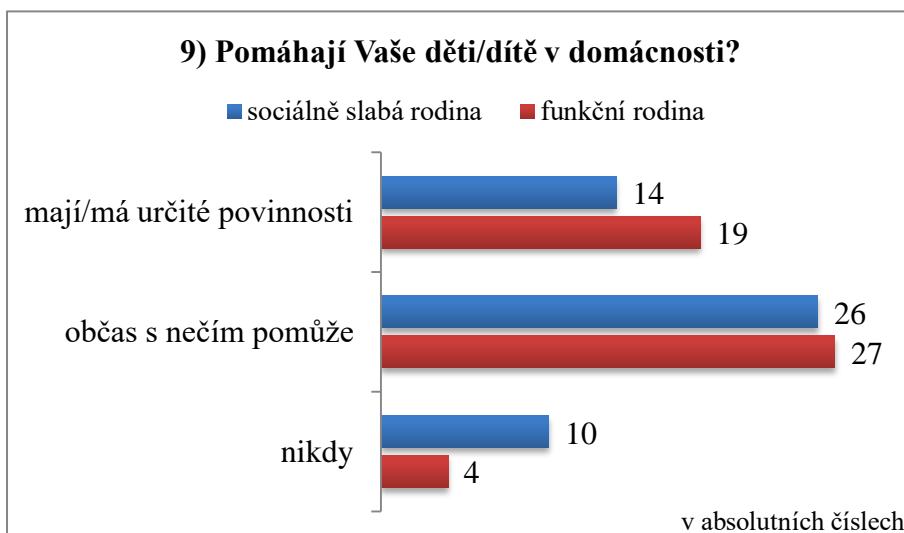
Mezi aktivní trávení volného času řadíme také rodinné výlety. Tento faktor je poměrně silně ovlivněn finanční situací rodiny a je tak správně předvídáno, že sociálně slabé rodiny jezdí na výlety méně. 40 % sociálně slabých rodin jezdí na výlety několikrát za půl roku, 32 % z nich jen několikrát ročně. Oproti tomu 44 % funkčních rodin tráví společný čas výletem několikrát za čtvrt roku, 40 % dokonce několikrát měsíčně.

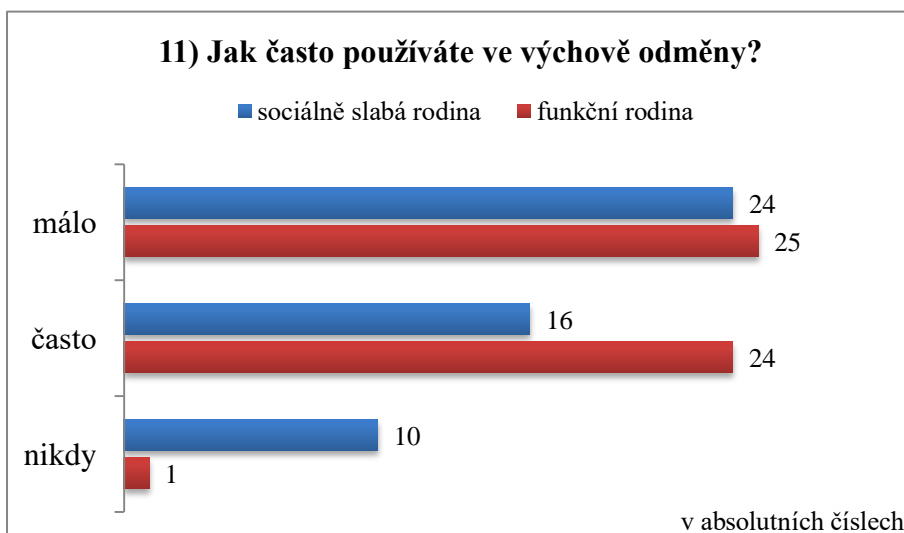
S ohledem na vyhodnocení otázky číslo 7), kde jsou patrné velké rozdíly, je hypotéza potvrzena.

H2: Rodiče v sociálně slabých rodinách vychovávají své děti svobodomyšlněji než rodiče ve funkčních rodinách.

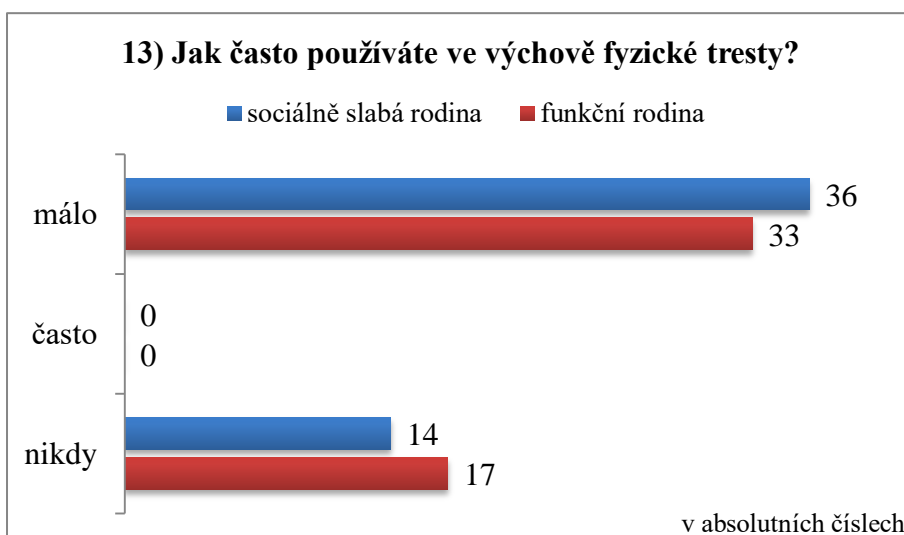
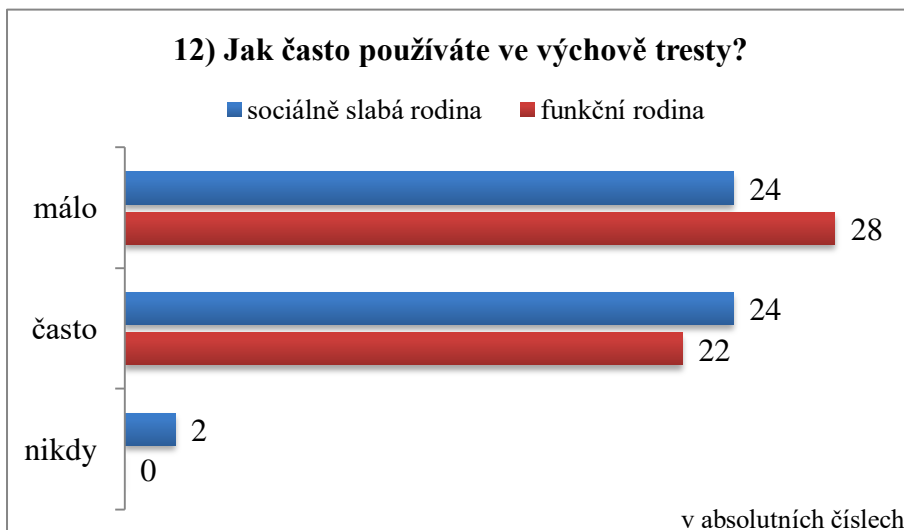
K ověření této hypotézy jsme zvolili otázky týkající se výchovného stylu, domácích povinností a četnosti užívání trestů a odměn. Téměř polovina dětí respondentů sociálně slabých i funkčních rodin občas s něčím pomáhá, záleží na konkrétní situaci a druhu činnosti. Rozdíl pozorujeme u odpovědi *mají/má určité povinnosti*, kde o 10 % více (o 5 odpovědí) vykazují rodiny funkční. S tím souvisí, že odpověď *nikdy* volilo více respondentů sociálně slabých rodin. Na domácí povinnosti je dáván větší důraz v rodinách funkčních.

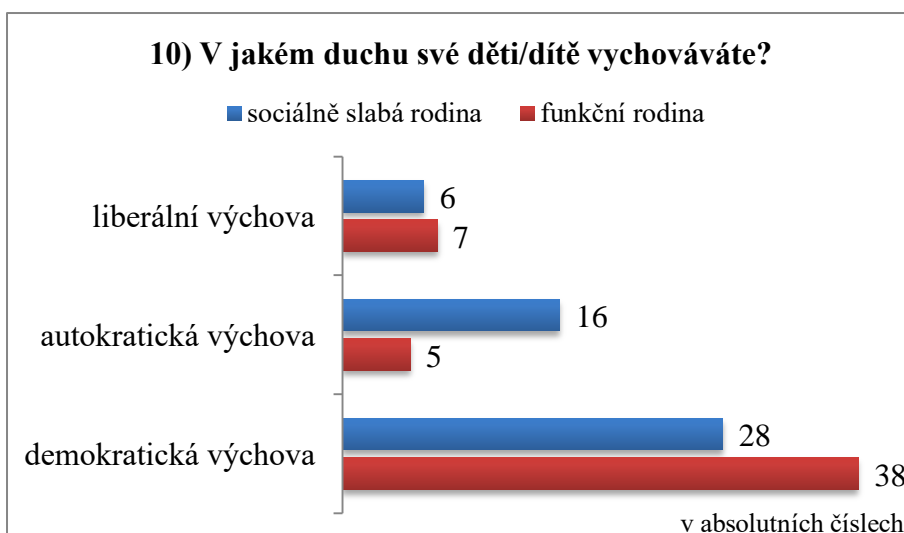
Při porovnání četnosti užívání odměn a trestů, včetně těch fyzických, zjišťujeme, že oba výchovné nástroje jsou používány relativně málo. Zajímavým poznatkem je, že 20 % rodičů ze sociálně slabých rodin ve své výchově vůbec nepoužívá odměny. Častěji než odměny využívají tresty. Necelých 50 % rodičů z funkčních rodin využívá odměny naopak často, což může souviset s jejich lepší ekonomickou situací. U všech otázek je nejčastěji volenou odpovědí odpověď *málo*, což naznačuje, že všichni rodiče vyznávají přístup, že všeho moc škodí.

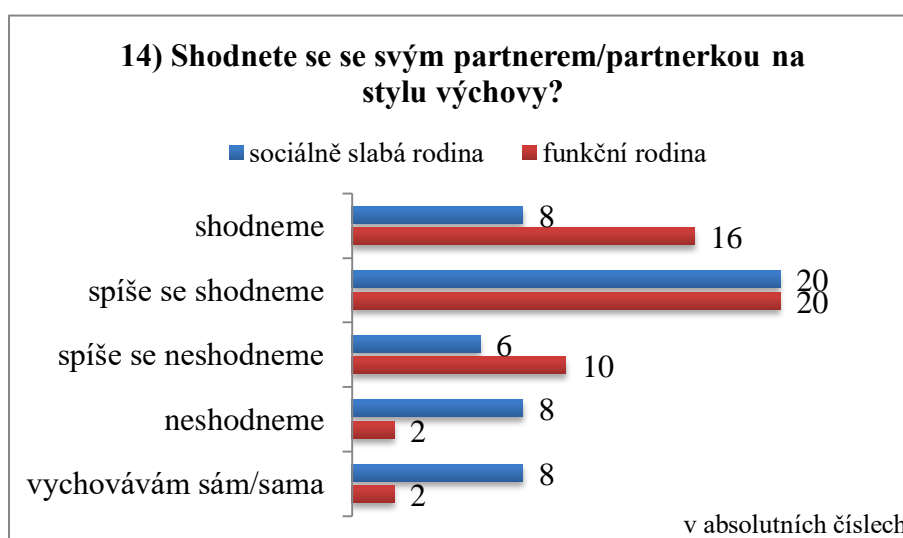
Předchozí vyhodnocené odpovědi by se měly zrcadlit v otázce týkající se stylu výchovy. U obou typů rodin jednoznačně vede styl demokratické výchovy, přičemž u sociálně slabé rodiny je to v 56 % případů, u funkční rodiny v 76 % případů. Rodiče ze sociálně slabých rodin poměrně hojně (ve 32 %) aplikují také výchovu autokratickou.

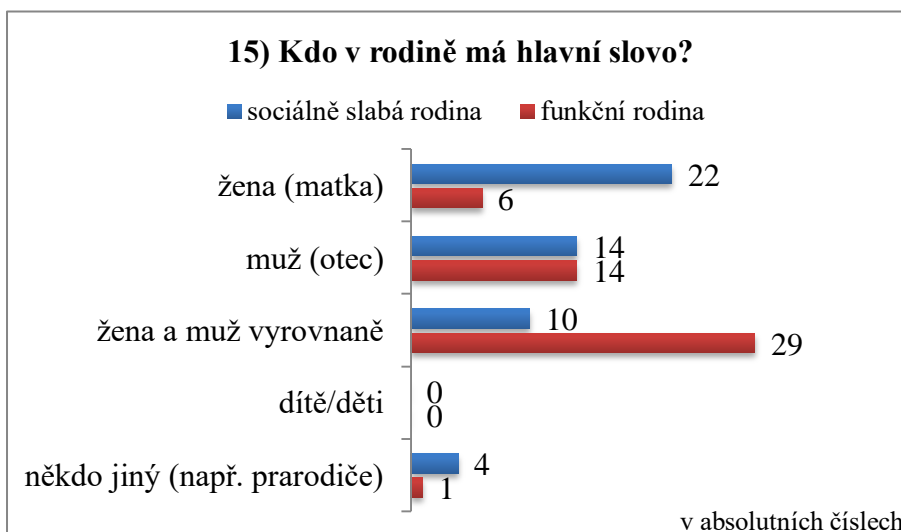

Odpovědi zaznamenané v grafech jednoznačně nepotvrzují přítomnost svobodomyšlnější výchovy v sociálně slabých rodinách než v rodinách funkčních. Hypotéza je vyvrácena.

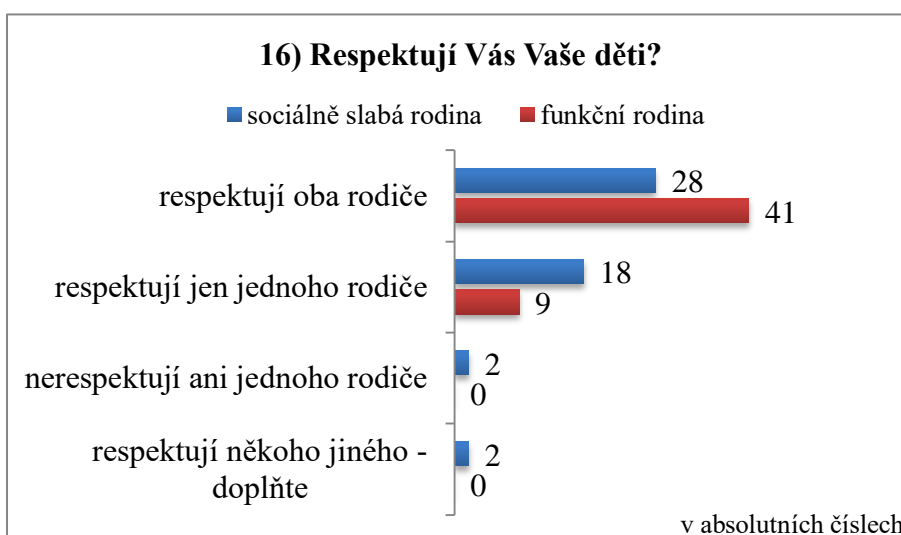
H3: Rodiče v sociálně slabých rodinách mají ohledně výchovy větší neshody než rodiče ve funkčních rodinách.

Hypotézu ověřujeme pomocí tří otázek zaměřených na vedení rodiny a vzájemný respekt. Míra shodnutí se na stylu výchovy je ovlivněna tím, že v sociálně slabých rodinách se častěji na výchově aktivně podílí jen jeden rodič. To souvisí s vyhodnocením otázky 4), kde je graficky znázorněno, že téměř třetina zúčastněných sociálně slabých rodin je neúplná. I proto odpovědi *shodneme* a *spíše se shodneme* volili více respondenti z funkčních rodin, kterých bylo pro tyto dvě odpovědi celkem 64 %. V sociálně slabých rodinách pozorujeme vůdčí postavení žen, které je oproti vůdčímu postavení mužů silnější o 12 %, což opět souvisí s četnou neúplností rodin. Funkční rodiny vede nejčastěji muž se ženou společně (58 %), popřípadě má hlavní slovo muž (28 %). Vítaným výsledkem je, že žádnou ze zkoumaných rodin neřídí děti.

S nejednotným stylem výchovy a rozhodováním souvisí míra respektu dětí k jejich rodičům. Potvrzují se předchozí výsledky pro funkční rodinu, ve které 82 % dětí respektují oba rodiče. Naopak třetina dětí ze sociálně slabých rodin (36 %) respektuje jen jednoho rodiče. Ve dvou případech děti respektují více prarodiče.

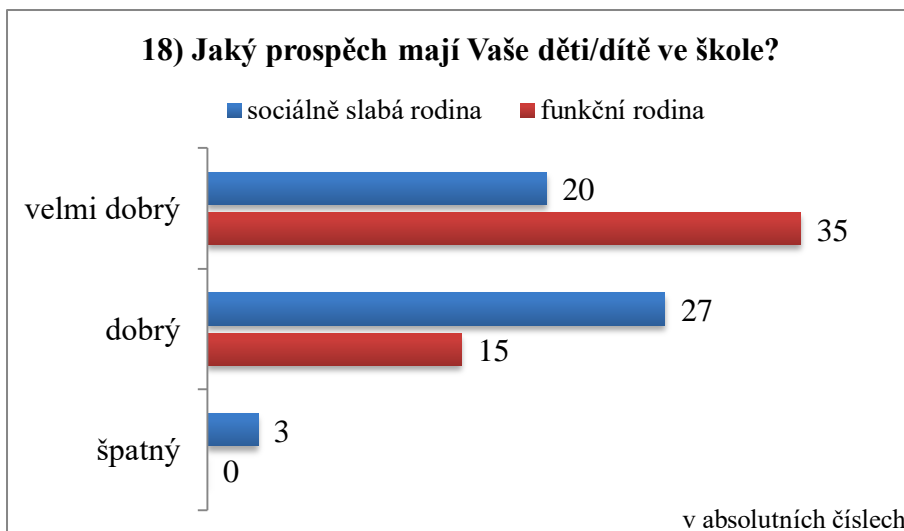
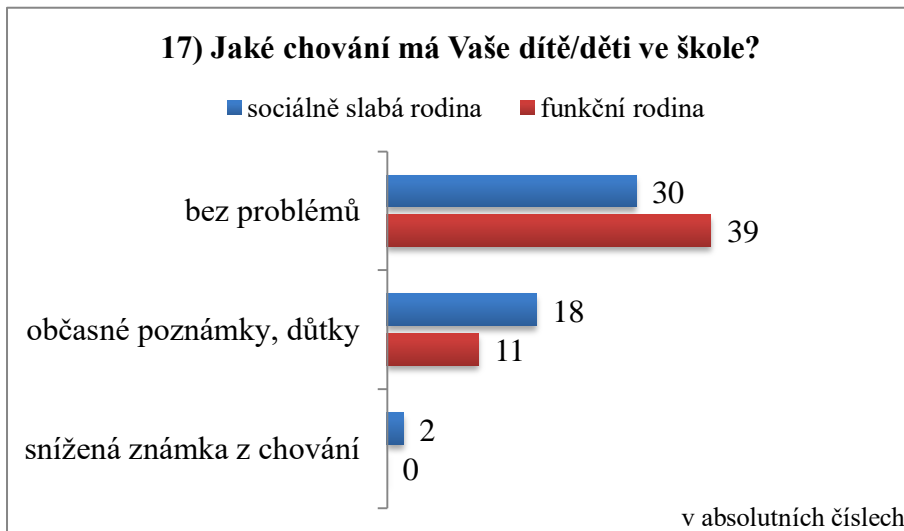

Vzhledem k výsledkům otázky 14), která je dále podložena ověřena otázkami 15) a 16) hodnotíme hypotézu jako potvrzenou.

H4: Děti ze sociálně slabých rodin mají horší školní výsledky než děti z funkčních rodin.

K potvrzení či vyvrácení hypotézy je třeba vyhodnocení otázek 8), 17) a 18), které se zabývají školním prospěchem a chováním a pomocí rodičů se školními záležitostmi. Z prvního grafu čteme, že děti z obou zkoumaných skupin mají převážně bezproblémové chování. V případě funkční rodiny to činí 78 %, v případě sociálně slabé

rodiny 60 %. Občasné důtky a poznámky dostávají spíše děti ze sociálně slabých rodin a to o 14 % častěji. Dvě děti mají sníženou známku z chování.

Dle následujících grafů není přímá souvislost mezi školním prospěchem a množstvím času, po který rodiče dětem s úkoly pomáhají. Ve funkčních rodinách má 70 % dětí velmi dobrý prospěch, zbylých 30 % má prospěch dobrý. Přitom rodiče dětem pomáhají každodenně nebo pokud je potřeba ve 42 %. Oproti tomu 40 % dětí ze sociálně slabých rodin má prospěch velmi dobrý a 54 % prospěch dobrý. Přitom jim rodiče pravidelně nebo pokud je potřeba pomáhají ve 40 %, což je oproti druhé zkoumané skupině minimální rozdíl.

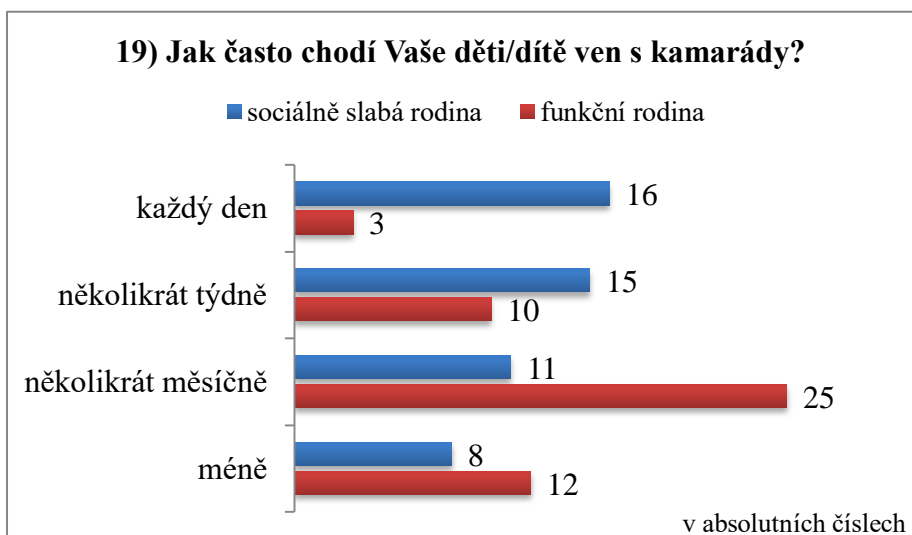
Ačkoliv nepozorujeme statisticky významný rozdíl v pomoci rodičů svým dětem, na základě údajů z grafů k otázkám 17) a 18) je hypotéza potvrzena.

H5: Děti ze sociálně slabých rodin mají méně volnočasových aktivit než děti z funkčních rodin.

V souvislosti s hypotézou jsou vytvořeny otázky 19) a 20), které mapují trávení volného času dětí. Klíčové jsou organizované a placené aktivity, ale zajímáme se také o trávení času s kamarády.

Z prvního grafu vyplývá, že finanční situace rodiny má vliv na trávení volného času. Nejčteněji volenou odpovědí respondentů ze sociálně slabých rodin je *nechodí na žádné kroužky* a to ve 44 %. Více než třetina volila také odpověď *2 – 3x týdně*. Oproti tomu děti z funkčních rodin chodí na kroužky převážně *1x týdně* (44 %) nebo *2 – 3x týdně* (32 %). 12 % z nich takto tráví čas i *4 – 5x týdně*.

Děti ze sociálně slabých rodin chodí o to více ven neorganizovaně. Každý den chodí ven s kamarády 32 % z nich, několikrát do týdne dalších 30 %. Oproti tomu 50 % dětí pocházejících z funkčních rodin chodí ven jen několikrát měsíčně. Důvodem může být jednak více organizovaných aktivit, ale také dostupnost počítačů, mobilů a další elektroniky, u které tráví mnoho času.

Z těchto grafů je jasně zřejmé, že děti z rodin funkčních tráví čas spíše organizovaně a děti ze sociálně slabých rodin spíše neorganizovaně s kamarády. Hypotéza je potvrzena.

Závěr

Diplomová práce o specificích výchovy v sociálně slabých rodinách měla za cíl postihnout rozdíly ve výchově dětí v sociálně slabých rodinách oproti rodinám funkčním a zhodnotit dopad těchto rozdílů na život dítěte. Cíl práce byl splněn. S oporou o analýzu odborné literatury a vlastní empirické šetření bylo zjištěno, že rozdíly ve výchově mezi zmíněnými typy rodin nejsou markantní. Potvrdil se předpoklad, že omezené finanční zdroje sociálně slabé rodiny se projevují především v souvislosti s rodinnými dovolenými a školními (a jinými placenými) kroužky a aktivitami. V sociálně slabých rodinách je také kladen menší důraz na dobré školní výsledky a vzdělání. Naopak dle aplikovaného výchovného stylu a množství užívaných trestů a odměn jsme shledali rodiny za poměrně stejnorodé. Stejně tak je tomu při posuzování množství společně tráveného aktivního času.

Jako zajímavý jsme shledali fakt, že děti z funkčních rodin tráví velmi málo času venku s přáteli. Dáno je to pravděpodobně tím, že doma mají téměř neomezené vyžití na počítačích a věnují více času přípravě do školy. Děti ze sociálně slabých rodin pravděpodobně nemají takový přístup k elektronice a i proto tráví čas venku. Otázkou je, zda je tento čas vždy prospěšný (například sportování) nebo zda se schází v partách, které na ně nemají pozitivní vliv.

Překvapivé výsledky byly také v tématice odměn. Téměř 50 % zkoumaného souboru používá ve své výchově odměny jen málo, a to u obou typů zkoumaných rodin. Samozřejmě odměny nemůžeme vnímat jednotvárně, pro jednoho se jedná o bonbón, pro jiného o měsíční kapesné. Předpoklad však byl, že odměny jsou používány často a jejich prostřednictvím je pravidelně podněcováno žádané chování a úspěchy.

Potvrdily se 4 z 5 zkoumaných hypotéz. Jejich výsledky mohly být ovlivněny málo reprezentativním vzorkem, který nezahrnoval všechny aspekty, které se ve společnosti vyskytují. Vybrána byla specifická skupina respondentů z Pardubického kraje, která podléhá místním podmínkám a ustáleným zvykům. Podstatné také je, že se výzkumného šetření neúčastnily rodiny nadprůměrně movité, které by výsledky jistě ovlivnili více.

Odbornou literaturu a internetové zdroje z oblasti sociálně ohrožených rodin a sociální práce s rodinou vnímám jako dostatečnou. Také legislativní rámec této problematiky je dobře vymezen a jednotlivé zákony vnímám jako smysluplné a relativně srozumitelné. Téma rodiny a výchovy je od českých autorů teoreticky

zpracováno velmi dobře a pro účely vysokoškolských studentů i laické veřejnosti ho hodnotím jako nadprůměrné.

V oblasti sociální práce s rodinou, která je po ekonomické stránce ohrožená, bych doporučila zvýšit povědomí o kurzech finanční gramotnosti. Tyto kurzy jsou v současnosti dostupné, ale lidé, kteří by je potřebovali, o nich neví nebo o ně nemají zájem. Přitom základní finanční gramotnost je jedním z klíčů k jejich lepší budoucnosti. Smysl sociální práce vidím také v pomoci dětem s jejich školními povinnostmi a s celkovým uvědoměním ohledně vzdělání a uplatnění na trhu práce.

Seznam použité literatury a pramenů

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

ČAPEK, Jan a Markéta ČAPKOVÁ. *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Praha: Portál, 2010. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-779-4.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

EDDY, William A. *Don't Alienate the Kids!: Raising Resilient Children While Avoiding High-Conflict Divorce*. Scottsdale, Arizona: High Conflict Institute, [2010]. ISBN 978-1-936268-03-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. dotisk. Praha: Argo, 1999. 600 s. ISBN 80-7203-124-4.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-575-2.

KUBIČKA, Luděk. *Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině*. 2., přeprac. vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963.

- KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě - rodina - instituce, aneb, Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.
- LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace*. Vyd. 5. Přeložil Hana KAŠPAROVSKÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-866-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?*. 5. vyd. Praha: Portál, 2000. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-486-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- NOVOTNÁ, Věra a Vladimír FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.
- PRŮCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-73-67-647-6.
- ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.
- SANDANYOVÁ, Petra. *Rodina a její vliv na výchovu a vzdělání*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
- SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vydání I. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

TOMEŠ, Igor. *Sociální právo České republiky*. Praha: Linde Praha, 2014. Monografie (Linde). ISBN 978-80-7201-938-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOSTATEK, J.: *Sociální a soukromé pojištění*. CODEX Bohemia, s.r.o., Praha, 1996. Vydání první, 601 stran. ISBN 80-85963-21-3.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. In: *Sbírka zákonů*. 26. 5. 1995. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*. 12. 1999. ISSN 1211-1244.

Seznam použitých internetových zdrojů

Analýza potřeb cílové skupiny - rodina s dětmi v těžké životní situaci [online]. Mnichovo Hradiště: CPKP, 2013 [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <http://www.cpkp.cz/>

Domus: Centrum pro rodinu [online]. Plzeň: Raquo, 2018 [cit. 2020-02-26]. Dostupné z: <https://domus-cpr.cz/>

Educational Gradients in Parents' Child-Care Time Across Countries, 1965–2012 [online]. Irvine: National Council on Family Relations, 2016 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/>

Greater good magazine: Are Dads as Essential as Moms? [online]. University of California, Berkeley: Christine Carter, 2008 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://greatergood.berkeley.edu/>

Jak na peníze [online]. Praha: Copyright, 2012 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.jaknapenize.eu/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce, 2007. [citace 12. ledna 2011]. Dostupný z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Metodicka_prirucka_TSP.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: ©MPSV, 2019 [cit. 2020-01-31]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz>

Nadace naše dítě [online]. Praha - Bohnice, 2019 [cit. 2020-01-25]. Dostupné z: <https://www.nasedite.cz/>

Nadační fond J&T. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Praha 9, 2014. Dostupné také z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>

Nevýchova [online]. Praha 1: Nevýchova, 2019 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <https://www.nevychova.cz/>

Pevné objetí podle Jiřiny Prekopové [online]. Praha: RedakceTPO, 2008 [cit. 2020-04-22]. Dostupné z: <http://prekopova-pevneobjeti.cz/>

Rodiče a jejich děti [online]. Praha: Rudolf Kohoutek, 2009 [cit. 2020-01-28].

Dostupné z: <https://www.rodice-a-deti.cz/>

Virtuální knihovna NRP [online]. Praha: Nadace JT, 2019 [cit. 2020-01-31].

Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník

Specifika výchovy v sociálně slabých rodinách

Dobrý den,

jmenuji se Petra Režná a studuji obor Sociální pedagogika na Univerzitě Hradec Králové. Předkládám Vám dotazník, který je nedílnou součástí mé diplomové práce. Ta má za cíl postihnout rozdíly ve výchově v sociálně slabých rodinách oproti rodinám funkčním. Pojmem sociálně slabá rodina chápeme takovou rodinu, která pobírá sociální dávky. Nevylučujeme tak její funkčnost. Soustředíme se na výchovu dětí ve věku 6 – 10/11 let (1. stupeň ZŠ), proto prosím odpovídejte v souvislostech s těmito dětmi, ne jejich mladšími či staršími sourozenci. Dotazník je anonymní, nebojte se odpovídat otevřeně a pravdivě.

Předem Vám velice děkuji ☺

1. Jste:

- žena
- muž

2. Kolik je Vám let?

- 20 – 30 let
- 31 – 40 let
- 41 – 50 let
- 51 a více let

3. Kolik máte celkem dětí?

- 1 dítě – jeho věk: _____
- 2 děti – jejich věk: _____
- 3 děti – jejich věk: _____
- více dětí – jejich věk: _____

Na následující otázky, prosím, odpovídejte jen v souvislosti se svými dětmi na 1. stupni ZŠ.

- 4. S kým děti/dítě vychovááte?** (možno vybrat více možností)
- sám/sama
  - s partnerem/partnerkou
  - s pomocí rodiny
  - s pomocí cizích osob (chůva, kamarádka, apod.)
- 5. Jak dlouho jako rodina pobíráte podporu od státu ve formě sociálních dávek (vyjma rodičovského příspěvku)?**
- méně než půl roku
  - půl roku – 1 rok
  - více než 1 rok
  - nepobíráme žádnou podporu
- 6. Jak často svým dětem/svému dítěti věnujete čas aktivně (čtete si, hraje hry, vyrábíte, jdete ven)?**
- každý den
  - několik dní v týdnu
  - jen o víkendech
  - několikrát měsíčně
  - méně
- 7. Jak často se svými dětmi/svým dítětem jezdíte na výlety?**
- několikrát týdně
  - několikrát měsíčně
  - několikrát za čtvrt roku
  - několikrát za půl roku
  - několikrát ročně
- 8. Jak často svým dětem/svému dítěti pomáháte s domácími úkoly a jinými školními záležitostmi?**
- každý den
  - jen když si samo řekne
  - jen když vidím, že potřebuje pomoci
  - občas
  - nikdy

9. Pomáhají Vaše děti/ dítě v domácnosti?

- mají/má určené povinnosti
- občas s něčím pomůžou/pomůže
- nikdy

10. V jakém duchu své děti/dítě vychovááte?

- liberální výchova – Vedu je jen málo. Nechávám je najít si svou cestu a způsob života. Chybami se učí a připravují se na dospělost. Výrazně zasahuji jen do důležitých situací. Akceptuji jejich názory.
- autokratická výchova – Vedu je hodně. Vyžaduji úctu a poslušnost nejen v rodině, ale také ve škole a společnosti. Víím, že mou výchovou vyrostou ve slušné a poctivé osobnosti. Jejich názory neakceptuji.
- demokratická výchova – Vedu je přiměřeně. Snažím se, aby uměly rozhodovat a odpovídat samy za sebe. Rád/a jim pomůžu a postarám se o ně, ale naše iniciativy a aktivity musí být vyrovnané. Dle situace akceptuji jejich názory a ony akceptují ty mé.

11. Jak často používáte ve výchově odměny (sladkosti, delší čas na počítači, výlety, vyšší kapesné,...)?

- málo
- často
- nikdy

12. Jak často používáte ve výchově tresty (zákaz počítače, nižší kapesné, více domácích prací,...)?

- málo
- často
- nikdy

13. Jak často používáte ve výchově fyzické tresty?

- málo
- často
- nikdy

14. Shodnete se se svým partnerem/partnerkou na stylu výchovy?

- shodneme

- spíše se shodneme
- spíše se neshodneme
- neshodneme
- vychovávám sám/sama

15. Kdo v rodině má hlavní slovo?

- žena (matka)
- muž (otec)
- žena a muž vyrovnaně
- dítě/děti
- někdo jiný (např. prarodiče)

16. Respektují Vás Vaše děti?

- respektují oba rodiče
- respektují jen jednoho rodiče
- nerespektují ani jednoho rodiče
- respektují někoho jiného více než rodiče – doplňte koho _____

17. Jaké chování mají Vaše děti/dítě ve škole?

- bez problémů
- občasné poznámky, důtky
- snížená známka z chování

18. Jaký prospěch mají Vaše děti/dítě ve škole?

- velmi dobrý (převážně jedničky a dvojky)
- dobrý (dostává i trojky)
- špatný (převážně trojky a horší známky)

19. Jak často chodí Vaše děti/dítě ven s kamarády (hrát fotbal, na louku, do města)?

- každý den
- několikrát týdně
- několikrát měsíčně
- méně než několikrát měsíčně

20. Jak často chodí Vaše děti/dítě na školní kroužky a jiné organizované volnočasové aktivity?

- 4 – 5x týdně
- 2 – 3x týdně
- 1x týdně
- nechodí na žádné kroužky
- chodí nepravidelně

Příloha č. 2 Výsledky výzkumného šetření v absolutních číslech a procentech

1) Jste muž nebo žena?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
muž	6	12	8	16
žena	44	88	42	84

2) Kolik je Vám let?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
20 – 30 let	10	20	10	20
31 – 40 let	26	52	28	56
41 – 50 let	14	28	10	20
51 a více let	0	8	2	4

3) Kolik máte celkem dětí?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
1 dítě	20	40	10	20
2 děti	21	42	18	36
3 děti	8	16	14	28
více dětí	1	2	8	16

4) S kým děti/dítě vychováváte? (možno vybrat více)				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
sám/sama	2	4	16	32
s partnerem/partnerkou	42	84	22	44
s pomocí rodiny	6	12	12	24
s pomocí cizích osob	0	0	5	10

5) Jak dlouho jako rodina pobíráte podporu od státu ve formě sociálních dávek (vyjma rodičovského příspěvku a mateřské)?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
méně než půl roku	0	0	2	4
půl roku – 1 rok	0	0	2	4
více než 1 rok	0	0	46	92
nepobíráme podporu	50	100	0	0

6) Jak často svým dětem/dítěti věnujete čas aktivně (čtete si, hraje hry, vyrábíte, jdete ven)?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
každý den	19	38	25	50
několik dní v týdnu	20	40	13	26
jen o víkendech	8	16	8	16
několikrát měsíčně	3	6	4	8
méně	0	0	0	0

7) Jak často se svými dětmi/svým dítětem jezdíte na výlety?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
několikrát týdně	0	0	2	4
několikrát měsíčně	20	40	4	8
několikrát za čtvrt roku	22	44	8	16
několikrát za půl roku	5	10	20	40
několikrát ročně	3	6	16	32

8) Jak často svým dětem/svému dítěti pomáháte s domácími úkoly a jinými školními záležitostmi?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
každý den	18	36	16	32
jen když si samo řekne	17	34	14	28
jen když vidím, že potřebuje pomoci	7	14	10	20
občas	7	14	6	12
nikdy	1	2	4	8

9) Pomáhají Vaše děti/dítě v domácnosti?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
mají/má určité povinnosti	19	38	14	28
občas s něčím pomůžou/pomůže	27	54	26	52
nikdy	4	8	10	20

10) V jakém duchu své děti/dítě vychováváte?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
liberální výchova	7	14	6	12
autokratická výchova	5	10	16	32
demokratická výchova	38	76	28	56

11) Jak často používáte ve výchově odměny (sladkosti, delší čas na počítači, výlety, vyšší kapesné,...)?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
málo	25	50	24	48
často	24	48	16	32
nikdy	1	2	10	20

12) Jak často používáte ve výchově tresty (zákaz počítače, nižší kapesné, více domácích prací,...)?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
málo	28	56	24	48
často	22	44	24	48
nikdy	0	0	2	4

13) Jak často používáte ve výchově fyzické tresty tresty?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
málo	33	66	36	72
často	0	0	0	0
nikdy	17	34	14	28

14) Shodnete se se svým partnerem/partnerkou na stylu výchovy?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
shodneme	16	32	8	16
spíše se shodneme	20	40	20	40
spíše se neshodneme	10	20	6	12
neshodneme	2	4	8	16
vychovávám sám/sama	2	4	8	16

15) Kdo v rodině má hlavní slovo?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
žena (matka)	6	12	22	44
muž (otec)	14	28	14	28
žena a muž vyrovnaně	29	58	10	20
dítě/děti	0	0	0	0
někdo jiný (př. prarodiče)	1	2	4	8

16) Respektují Vás Vaše děti?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
respektují oba rodiče	41	82	28	56
respektují jen jednoho rodiče	9	18	18	436
nerespektují ani jednoho rodiče	0	0	2	4
respektují někoho jiného více než rodiče	0	0	2	4

17) Jaké chování mají Vaše děti/dítě ve škole?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
bez problémů	39	78	30	60
občasné poznámky, důtky	11	22	18	36
snížená známka z chování	0	0	2	4

18) Jaký prospěch mají Vaše děti/dítě ve škole?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
velmi dobrý (převážně jedničky a dvojky)	35	70	20	40
dobrý (dostává i trojky)	15	30	27	54
špatný (převážně trojky a horší známky)	0	0	3	6

19) Jak často chodí Vaše děti/dítě ven s kamarády (hrát fotbal, na louku, do města)?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
každý den	3	6	16	32
několikrát týdně	10	20	15	30
několikrát měsíčně	25	50	11	22
méně než několikrát měsíčně	12	24	8	16

20) Jak často chodí Vaše děti/dítě na školní kroužky a jiné organizované volnočasové aktivity?				
	funkční rodina		sociálně slabá rodina	
	abs. číslo	%	abs. číslo	%
4 – 5x týdně	6	12	1	2
2 – 3x týdně	16	32	18	36
1x týdně	22	44	7	14
nechodí na žádné kroužky	6	12	22	44
chodí nepravidelně	0	0	2	4